

SISSEJUHATUS

1. TRANSKRIPTSIOON

1.1. Vadja keele sõnaraamatu (VKS-i) koostajaile on valmistanud raskusi asjaolu, et eri aegadel ja eri autorite poolt avaldatud materjal on kirjaviisilt väga erinev. Vanimad kirjanekud vadja keelest esinevad omaaegses vene ortograafias. Mõõdunud sajandi autorite materjal on antud vananenud, individuaalse transkriptsiooniga. Ka tänapäeva foneetilise transkriptsiooni osas ilmneb erinevusi eri autorite materjalis. Kõike seda arvesse võttes on transkriptsiooniküsimused VKS-is lahendatud järgmiselt:

1.2. Kõige varasematest allikatest pärinev materjal, mille adekvaatne ümbertranskribeerimine on võimatu, esitatakse originaalkujul. Siia kuuluvad käsikirjalised registrid (tõenäoliselt aastaist 1784–1786), P. S. Pallase sõnaraamatus (aastaist 1787, 1789) ning F. Tumanski käsikirjalises teoses (aastaist 1789–1790) leiduvad vadja sõnaloendid. Näiteks *herra* Kett. K R-Reg. L P M ... (R-Eur. Ku) ... *Geppa* Tum. *Гéppa* Pal.₂ li-reg.₁ 'mõisnik, mõisahärra'.

1.3. Mõõdunud sajandi lõpul ja käesoleva sajandi hakul jäädvustatud vadja materjali osas (välja arvatud F. J. Wiedemanni kirjanekud kreevini murdest) on autorite transkriptsiooni mõnel määral püütud ühtlustada ning kohandada tänapäeva nõuetele, rakendades translitereerimist tähttähelise vastavuse põhimõttel. Nii on toimitud A. Ahlqvisti, V. Alava, A. A. Boreniuse, D. E. D. Europaeuse, E. Lönnroti, O. A. F. Mustoneni, H. G. Porthani, A. Reguly, V. Salminen, E. N. Setälä ja A. J. Sjögreni kirjanekute puhul, kus on tehtud järgmisi muudatusi:

c, č, t, tsch = *tš* (ka tänapäeva autorite kirjanekuis *č* = *tš*, vt. 1.4.2), näit. *cylää* (Bor.) = *tšülää*; *čen* (Eur.) = *tšen*, *čäezä* (Al.) = *tšäezä*, *čihlago* (Set.) = *tšihlago*, *pitčä* (Set.) = *pittšä*; *iženet* (Must.) = *itšenet*; *tschylve* (Sj.) = *tšülve*, *tschymmenelle* (Reg.) = *tšümnenelle*;

n (Must.) = *η*, näit. *tünka* = *tühkä*;

cc (Al.) = *tts*, näit. *kuccumizõlta* = *kutsumizõlta*;

w = *v*, näit. *lawa*, *ladwa*, *newwon* (Ahl.) = *lava*, *ladva*, *nevvon*;

y = *ü*, näit. *cylä* (Eur.) = *tšülä*, *cyzyb* (Al.) = *tšüzüb* (vt. ka ülalpool);

ë = *õ* (järgsilpides), näit. *lakëa* (Ahl.) = *lakõa*, *nõizë* (Must.) = *nõizõ*, *õpëa* (Bor.) = *õpõa*.

Ülalloetletud autoreist on A. Ahlqvist, E. N. Setälä ja V. Salminen, neile lisaks veel F. J. Wiedemann (oma kreevini murde kirjapanekuis) kasutanud pikkusmärgi pikkade vokaalide tähistamiseks, E. N. Setälä ka pikkade konsonantide tähistamiseks. Näiteks *nâpuri* (Ahl.), *sat̄i* (Set.), *mēlevässi* (Salm.₁), *kūhrl* (Wiedemann), *äd'ä* (Set.). Pikkusmärgiga kaasnevad transkriptsioonimuudatused VKS-is leiavad käsitlemist allpool (vt. 1.4.1).

1.4. Ka tänapäevases ja tänapäevale lähedases foneetilises transkriptsioonis avaldatud materjali edasiandmisel VKS-is on transkriptsiooni lihtsustatud ning ühtlustatud. Mitmed häälikusümbolid on asendatud teistega. On loobutud enamikust häälikusümboleist ja diakriitilistest märkidest, mis tähistavad häälikulisest ümbrusest automaatselt tingitud häälikuvariante, samuti sporaadilise, individuaalse hääldusega seostuvaid häälikuvariante.

1.4.1. Häälikukestuste osas on loobutud pikkusmärgi ja üldiselt ka poolpikkus- ning lühidusmärgi kasutamisest.

Pikki vokaale tähistatakse VKS is kahe järjestikuse identse tähemärgiga. Seega: \bar{a} (ka \hat{a} , \underline{a} , vt. 1.3) = aa (ja analoogiliselt kõigi pikkade vokaalide puhul). Näiteks: *vītēsē* = *viiteesee*. Samuti niisiis varasemate kirjapanekute osas: *mēlevässi* (Salm.₁) = *meelevässi*, *kūhrl* (Wiedemann) = *kuuhrl* (see on ühtlasi ainsaks transkriptsioonimuudatuseks F. J. Wiedemanni kreevini murde kirjapanekuis); *nâpuri* (Ahl.) = *naapuri*, *sat̄i* (Set.) = *saatii*.

Poolpikad vokaalid on asendatud pikkade vokaalidega (tähistatult kahe tähemärgiga), kui poolpika vokaali näol on tegemist algse pika vokaali lühenemisega. Nimetatud tingimusel seega \hat{a} = aa (ja analoogiliselt kõigi taoliste poolpikkade vokaalide puhul). Näiteks: *mentì lidnà eppēmà* = *mentii lidnaa õppõõmaa*.

Poolpikad vokaalid on asendatud lühikeste vokaalidega (tähistatult ühe tähemärgiga), kui poolpika vokaali näol on tegemist algse lühikese vokaali sporaadilise pikenemisega. Nimetatud tingimusel seega \hat{a} = a (ja analoogiliselt kõigi taoliste poolpikkade vokaalide puhul). Näiteks: *tùli tšëväd* = *tuli tšëväd*, *tavòtti* = *tavotti*.

Lühidusmärgiga tähistatud vokaalid on asendatud harilike (lühikeste) vokaalidega. Seega: \check{a} = a (ja analoogiliselt kõigi vokaalide puhul). Näiteks: *konnä* = *konna*.

Poolpikkusmärgi ning lühidusmärgi ei kasutata üldiselt ka diftongi komponentideks olevate vokaalide puhul. Seega: $\hat{i}\hat{e}$, $\hat{u}\hat{o}$, $\hat{ü}\hat{o}$, $\hat{e}\hat{ä}$ = *ie*, *uo*, *üo*, *eä*. Näiteks: *tšäjjëka* = *tšäjjekaa*, *uöttä* = *uottaa*, *vihguò* = *vihguo*. Erandina leiab siiski märkimist esimese silbi diftongide *ie*, *uo*, *üo* esimese komponendi poolpikkus Pontizõõ murrakust pärineva materjali puhul, kuna see on murrakule eriti iseloomulikuks nähtuseks. Näiteks: *tìe*, *sùo*, *tüö*.

Pikki konsonante või geminaatkonsonante tähistatakse kahe järjestikuse identse tähemärgiga. Seega: \bar{t} (ka \underline{t} , vt. 1.3) = tt (ja analoogiliselt kõigi pikkade konsonantide puhul). Näiteks: *lämiitämin* = *lämmittämin*, *pal'õ* (Len.) = *pal'l'o*. Samuti niisiis varasemate kirjapanekute osas: *äd'ä* (Set.) = *äd'd'ä*.

Poolpikad konsonandid on asendatud pikkade konsonantidega (tähistatult kahe tähemärgiga), kui poolpika konsonandi näol on tegemist algse pika konsonandi

lüheneemisega. Nimetatud tingimusel seega $\dot{l} = ll$ (ja analoogiliselt kõigi taoliste poolpikkade konsonantide puhul). Näiteks: $\dot{p}äiv\dot{ä}l = päiv\dot{ä}ll$, $\dot{m}er\dot{e}s = meress$.

Poolpikad konsonandid on asendatud lühikeste konsonantidega (tähistatult ühe tähemärgiga), kui poolpika konsonandi näol on tegemist algse lühikese konsonandi sporaadilise pikeneemisega. Nimetatud tingimusel seega $\dot{k} = k$ (ja analoogiliselt kõigi taoliste poolpikkade konsonantide puhul). Näiteks $\dot{a}kanuz = akanuz$, $\dot{a}ro\dot{t}ag = arotag$, $\dot{k}ump\dot{a} = kumpa$.

Erandina on tähistatud Mati ja Kõrvõttula küla murrakus ja ka idavadja murdealal levinud lühialgulisel geminaatkonsonante lühidusmärgiga geminaadi esimese komponendi kohal. Näiteks: $\dot{a}rroo$, $\dot{a}kkun\dot{a}llaa$.

Ülilühikesed siirdekonsandid esitatakse tavaliste konsonantidena. Näiteks: $\dot{t}s\dot{ä}ieD = tš\dot{ä}jeD$.

Märkimata jäetakse švaavokaalid. Näiteks: $\dot{e}hz^{\circ}al = \delta hzall$.

1.4.2. Häälikusümbolite ja nende juurde kuuluvate diakriitiliste märkide osas on tehtud järgmised muudatused.

$\dot{c} = tš$, näit. $\dot{c}ivi = tšivi$.

\dot{j} (silbi algul) = j , näit. $\dot{j}arvi = jarvi$, $\dot{a}hjo = ahjo$.

\dot{l} (esineb taga- või keskvokaalses naabruses) = l , näit. $\dot{l}aulua = laulua$, $\dot{p}ur\dot{e}levad = pur\dot{o}l\dot{o}vad$.

$\dot{h} = h$, näit. $\dot{p}ina = piha$.

$\dot{a} = a$ (ja analoogiliselt kõigi helitute vokaalide puhul), näit. $\dot{s}i\dot{ä}ll\dot{ä} = siällä$. Erandiks on Kukkusi murdematerjal, kus järgsilpide helitud vokaalid murdele iseloomuliku nähtusena on säilitatud, seega näit. $\dot{s}i\dot{ä}ll\dot{ä}$ (Kukkusi) = $siällä$.

\dot{v} , \dot{e} , \dot{i} , \dot{p} , \dot{q} , \dot{n} (järgsilpides) = a , e , i , $\dot{ä}$, \dot{o} , $\dot{ü}$, näit. $\dot{p}aikk\dot{v} = paikka$, $\dot{t}s\dot{ä}ez\dot{p} = tšäezä$.

\dot{e} , $\dot{\delta} = \delta$, näit. $\dot{e}nne\dot{v}a = \delta nn\dot{o}va$; $\dot{t}ovv\dot{\delta} = toovv\delta$.

\dot{j} = y , näit. $\dot{g}ri\dot{b}a = gryba$.

\dot{a} = a , näit. $\dot{v}azikk\dot{a} = vazikka$.

\dot{e} = δ , näit. $\dot{j}\dot{e}ka = j\delta ka$, $\dot{k}azvatt\dot{e}lij\dot{e}in\dot{e} = kazvatt\delta lij\delta in\delta$.

\dot{j} = y , näit. $\dot{e}nne\dot{v}ad\ \dot{b}i = \delta nn\dot{o}vad\ by$.

$\dot{ü}$ jne. = \ddot{u} jne., näit. $\dot{t}\dot{ä}ü\dot{n} = t\ddot{ä}ün$.

\dot{k} = k , näit. $\dot{p}rop\dot{k} = propk$.

\dot{a} , \dot{o} jne. = a , o jne., näit. $\dot{j}\dot{a}rvi = jarvi$, $\dot{a}rmij\dot{a}ni = armijani$; $\dot{p}all\dot{o} = pal'o$.

\dot{k} = k , näit. $\dot{m}i\dot{k}\dot{ä} = mikä$.

\dot{u} , \dot{i} = u , i , näit. $\dot{a}r\dot{r}ua = arrua$, $\dot{r}iss\dot{i}\dot{ä} = rissikä$, $\dot{h}an\dot{t}i\dot{a}d = haltiad$.

\dot{n} = n , näit. $\dot{h}\dot{ä}n$ (Kukkusi) = $hään$.

$\dot{\chi}$ = χ , näit. $\dot{\chi}ott = \chiott$.

\dot{o} , \dot{u} = o , u , näit. $\dot{k}okko = kokko$, $\dot{n}aizikk\dot{u}a = naizikkua$.

$\dot{e}\dot{e}$ = $y\delta$, näit. $\dot{s}it\dot{e}\dot{e} = sity\delta$.

$\dot{e}\dot{e}$ = $y\delta$, näit. $\dot{v}\dot{e}\dot{e}raz = vy\delta raz$, $\dot{t}ul\dot{e}\dot{e}s\dot{e}\dot{e} = tuly\delta sy\delta$.

$\dot{o}o$ = uo , näit. $\dot{a}r\dot{o}o = aruo$.

$\dot{e}e$ = ie , näit. $\dot{s}en\dot{e}e = senie$.

$\dot{o}a$ = oa , näit. $\dot{a}r\dot{r}oa = arroa$.

\dot{a} = a , näit. $\dot{t}'\dot{a}'\dot{a} = t'at'a$.

$au = au$ (ja analoogiliselt kõigi diftongide puhul), näit. *liukuq̄ = liukua, paikaḅ = paikalõõ*.

$ḷ = l'$ (ja analoogiliselt kõigi palataliseeritud konsonantide puhul), näit. *pāḷēe = pääḷ'ie, vell'e = vell'e*.

$t'š = tš$, näit. *t'šīn = tšiin*.

$n̄ = n$, näit. *peḅzi = penzii*.

1.4.3. Rõhumärki (·) on kasutatud ainult siis, kui a) sõna pearõhk langeb järgsilbile või liitsõna teisele komponendile, näit. *atpe·ettōi, alazo·rkoō*; b) sõna kaasrõhk on lauses võrdsustunud pearõhuga, näit. *la·ihukkõ·in*.

Märkimata jäetakse a) sõnadevaheline ühenduskaar sandhi tähisena, näit. *mehet·saivad·vinā = mehet saivad viinaa* (vrd. *mehed, saivad*); b) ülakoma, mida on varasemate autorite (näit. A. Ahlqvisti, V. Alava, E. N. Setälä, O. A. F. Mustoneni ja D. Tsvetkovi) materjalides kasutatud lõpukao tähisena, mõnikord ka muud liiki häälikukao tähisena, näit. *saunass'* (Al.) = *saunass*; *All' on liiva, pääl' on liiva* (Must.) = *all on liiva, pääl on liiva*; *mārtš' rätte* (Tsv.) = *mārtš rätte*; *čülānē'* (Ahl.) = *tšülānee*; *B õllu ani annõttava* (Al.) = *b õllu ani annõttava*.

Kirjavahemärkide kohta illustreerivais näitelauseis, samuti lause-, värssi- ja sõnaalguliste suurtähtede kohta vt. 13.2.

1.5. Ülejäänud osas ei ole originaalmaterjali kirjaviisi muudetud. Nii on säilitatud A. Ahlqvisti kirjapanekuile iseloomulikud pika vokaaliga lõppevad noomenikujud (kuigi pika vokaali tähistusviisi on muudetud, vt. 1.4.1), näit. *čülānē' = tšülānee, eittäminē = eittäminee*, samuti D. Tsvetkovi materjalis ilmnevad võimalikud liialdused lõpukao osas ning pikkade vokaalide lühenemise osas, näit. *ahikkõisõ tšiuuto suurt meess et sõvõt pro ahtikkõisõõ tšiuutoo suurta meessä et sõvõta*.

2. MÄRKSÕNADE TÄHESTIKULINE JÄRJESTUS

Märksõnade järjestamisel on lähtutud üldiselt eesti kirjakeele tähestikust. Sõnalõpuline z on ühendatud z -ga (mitte s -iga). Sõnalõpulisel helitud leenisklusiilid b , d , g antakse ühtses järjestuses vastavate heliliste klusiilidega b , d , g . Palataliseeritud konsonandid on järjestuses võrdsustatud vastavate palataliseerimata konsonantidega. Konsonanthäälik χ esitatakse (sama sümboliga tähistatult, näit. *χrapisa*) ühtses järjestuses konsonandiga h ; η – konsonandiga n ; φ (näit. *ūφs*) – konsonandiga f . Vokaalhäälik ε antakse (sama sümboliga tähistatult) ühtses järjestuses vokaaliga \tilde{a} ; vokaalhäälik i , mida tähistab sümbol y , on tähestikus võrdsustatud vokaaliga \tilde{o} . Kukkusi murdematerjali puhul säilitatud helitud vokaalid (A , E jne.) esinevad ühtses järjestuses vastavate heliliste vokaalidega (a , e jne.). Kreevini murdematerjali osas säilitatud w esineb ühtses järjestuses konsonandiga v . Märksõnade alfabeetilisele järjestusele ei avalda mõju ei poolpikkus- ega lühidusmärk (vt. 1.4.1).

Märksõnad antakse seega järgmise tähestiku alusel:

$a, b, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, š, z, ž, t, u, v, \tilde{o}, \tilde{a}, \tilde{o}, \tilde{u}, \psi$.

3. ETÜMOLOOGILISED JA TULETUSLIKUD TEGURID MÄRKSÕNA FIKSEERIMISEL

3.1. VKS-is antakse üldiselt eraldi märksõnadena sõnad, mis on (või võivad olla) etümoloogiliselt eri algupäraga, erineva tuletussufiksiga või keeleajalooliselt erineva tüvelõpuvokaaliga. Seda tehakse ka kõnealuste sõnade täieliku või osalise tähendusliku kattumise korral. Näiteks: *akkuna* ‘aken’ – *ikkuna* (tähendus sama); *aarikka* ‘haru’ – *aarikko* ‘hark, haarik; haru; haruline’; *lahzikkõin* ‘lapseke, lapsuke, väike laps’ – *lahzukkõin* (tähendus sama); *aaarakaz* ‘haruline, okslik’ – *aaarikaz* ‘haruline’; *sõtalain* ‘sõdalane, sõdur’ – *sõtilain* (tähendus sama); *aikkia* ‘karjuda, (valust) kiunuda; aietada’ – *aikkua* ‘karjuda (valust)’; *aivoo* ‘väga, õige, liiga, üsna, päris’ – *aivõõ* ‘väga, õige’

Mõisteid „etümoloogiliselt eri algupäraga” ja „etümoloogiliselt sama algupäraga” ei ole püütud tõlgendada täie rangusega. Nii on näiteks ühise märksõna all esitatud vokaalalgulised sõnad ja vastavad *h*-algulised sõnad (vrd 6.1), kuigi viimased võivad osutada hilisteks laenudeks lähimaist sugulaskeeltest. Samal ajal on antud eraldi märksõnadena vene laensõna *armõkk* (vt. *armakka*) ‘pikk-kuub’ ning selle tõenäoliselt rahvaetümoloogiline teisend *härmakka* (tähendus sama). Keerukatel ja ebaselgetel juhtudel on ülevaatlikkuse huvides eelistatud materjali esitamist eri sõnaartiklites.

Taga- ja eesvokaalseid samatähenduslikke sõnavariante on üldiselt käsitletud koos. Näiteks: *angõria* ja *ängeriä* ‘angerjas’; *jarvi* ja *järvi* ‘järv’ (kus küll *a* ja *ä* erinevus võib olla üsna vana). Siiski on eraldi märksõnadena esitatud taga- ja eesvokaalsed deskriptiiv-onomatopoeetilised sõnad. Näiteks: *birata* ja *birätä* ‘piriseda (putukate kohta)’.

Tuletiste variantide puhul loetakse eraldi märksõnadena käsitlemise poolt kõnelevaiks asjaoludeks: 1) sufiksivariantide foneetilis erinevust juba läänemeresoome algkeeles, 2) (algkeeles või hilisemal perioodil tekkinud) sufiksivariantide suuremat või vähemat morfoloogilist iseseisvustumist tänapäeva vadja keele seisukohalt, 3) võimalikku tähendusvarjundite väljakujunemist. Nii esitatakse eraldi märksõnadena näit. *aarikko* ‘hark; haarik; haru; haruline’ ja *aarikkõ* ‘haru’, kus sufiksivariantide erinevus võib olla võrdlemisi vana ja on tänapäeval vadja keeles sõnuti kõikuv. Samuti antakse lahus *avato* ‘jäääuk’ ja *avanto* (tähendus sama), kus *-to* peegeldab suhteliselt hilist vadja häälikumuutust *nt > t* järgsilbis, kuna *-nto* kajastab murdesegunemisi ja võimalikku lähedaste sugulaskeelte hilist mõju. *-nto* ja *-to* on välja arendanud erineva käänamistüübi.

Tüvelõpuvokaali või tüvelõpulise sufiksaalse elemendi erinevust on arvestatud ka vene laensõnade, eriti noomenite ja verbide osas. Näiteks: *aada* ‘põrgu’ – *aadu* (tähendus sama; vrd. vn. *ad*); *gazetta* ‘ajaleht’ – *gazetti* (tähendus sama; vrd. vn. *газета*); *bahvalittaa* ‘hoobelda, kiidelda’ – *bahvaloittaa* (tähendus sama; vrd. vn. *бахвалиться*).

3.2. Tegevus- ja tegijanimesed on märksõnadeks ainult üksikjuhtudel, näiteks siis, kui neil on vastavast verbist erinev, iseseisev leksikaalne tähendus (või mitu eri tähendust). Näiteks *täätjä* ‘külatark’ ← *täätää* ‘teada’; *ajaja* ‘karjaajaja;

tagaajaja, püüdja (ka mängudes); hobusemees, vooriline; ratsanik' ← *ajaa* (verbil on 8 eri tähendust, mis kattuvad vaid väheses osas tegijanime tähendustega).

Noomeni adverbistunud käändevormide kohta märksõnadena vt. 5.3.1.

3.3. Eraldi märksõnadena esitamisele kuuluvad veel näiteks *alaa* adv., prep., postp. 'alla' ja *nalaa* postp. 'alla', vastavalt ka liitsõnad nagu *akkunalaa* 'õue' ja *akkunnalaa* (tähendus sama). Lahus esitamisel on arvesse võetud, et liesoonilise päritoluga sõnaalguline *n* on tänapäeva vadja keeles minetanud kindla seose eelneva sõna genitiivi lõpu *n*-iga, näit. *sillaa nalaa* 'põranda alla'. Lisaks ilmneb erinevus vokaalalguliste ning vastavate *n*-alguliste sõnakujude süntaktilistes funktsioonides.

4. LIITSÕNALISED MÄRKSÕNAD

4.1. Sõnad, mis originaalmaterjalis on registreeritud liitsõnadena, esitatakse ka VKS-is liitsõnaliste märksõnadena. Kui originaalmaterjalis ühendab liitsõna komponente sidekriips, siis antakse ka vastav liitsõnaline märksõna sidekriipsuga komponentide vahel. Näiteks: *einä-tšätšüü* 'suur (peergudest) heinakorv'. Kui originaalmaterjalis esineb liitsõna komponentide vahel silbipiirimärk (◌), siis asendatakse see VKS-is sidekriipsuga. Näiteks: *adra aisa* → *adra-aisa* 'harkadra ais, sahkvars'.

Originaalmaterjalis on sageli kasutatud sõnadevahelist ühenduskaart (◌). Enamasti esineb see sandhi tähisena (vt. 1.4.3). Osal juhtudel osutab ühenduskaare kasutamine aga pigem häälde liitsõnalisusele. Näiteks: *ahj_aukko* Kett. K-Set., vrd. *ahj-aukko* Ar. 'ahjuauk, orv ahju küljel'. Sellistel kordadel on kaarega ühendatud sõnu VKS-is käsitletud liitsõna komponentidena ning ühenduskaar asendatud sidekriipsuga.

4.2. Liitsõnalisteks märksõnadeks on põhiliselt liitnoomenid, liitadverbid, liitsõnalised prepositsiooni ja noomeni või noomeni ja postpositsiooni ühendid. Näiteks: *lammaskarja* 'lambakari', *isä-emä* 'isa-ema, vanemad', *harmaa-mussa* 'hallikasmust', *kõlmtõ-ššõmõtta* 'kolmteist', *alaspäi* 'alaspidi, kummuli', *eelläaikkaa* 'enneaegselt', *akkunalla* 'õues, õuel'. Mainigem eraldi veel järgmist laadi sõnade liitumise juhtusid: *itku-süntünnü* 'nuttur', *iltaa-issumiin* 'istjatsed', *ivan-da-marja* 'jaanilill', *aku* 'aga kui', *aivoi* 'oi-oi, ai-ai', *aissia* 'ah (sina), oh, ai', *ebmillineid* 'ei mingi(sugune), ei ükski', *tšenleev* 'keegi'. Esineb ka kolme komponendiga liitsõnu, näiteks *aluzmehennain* 'meremehenaine', *taitšinmarjappuu* 'magesõstra-põõsas'.

Liitsõnalisi noomeni ja postpositsiooni ühendeid leidub lähtematerjalis ohtrasti. Need antakse VKS-is liitsõnaliste märksõnadena aga ainult siis, kui neil on välja kujunenud iseseisev tähendus, mis ei võrdu vastava sõnaühendi üksikkomponentide tähenduste summaga. Näiteks: *akkunalla* 'õues, õuel' (vrd. *akkuna* 'aken', *alla* 'all'); *riheppäälee* 'lakka (ill.)' (vrd. *rihi* 'elumaja, tuba', *päälee* 'peale'). Kui ülalmainitud liitsõnalised sõnaühendid ei oma iseseisvat tähendust ja kannavad tõenäoliselt sporaadilist iseloomu, siis vormistatakse need sõnaühendid viidemärk-

sõnadena (vt. 15.3) ning konkreetne materjal esitatakse vastava postpositsioonilise või noomenilise märksõna all näitematerjali lõpus ruudumärgi (■) taga koos eraldi seletusega. Näiteks esinevad VKS-is viidemärksõnad *juurõnalaa* vt. *alaa*, *jäänal-laa* vt. *alaa*; märksõna *alaa* all näitematerjali lõpus leiame aga vastavalt: ...; ■ (noomeniga liitunult:) *J juurõnalaa* ‘juure alla’, *I jäänal-laa* ‘jää alla’.

Eraldi märksõnadena esitatakse nominatiivse ja genitiivse esikomponendiga liitsõnad. Näiteks: *aapapuu* ‘haab, haavapuu’ – *aavaapuu* (täendus sama).

5. MÄRKSÕNANA ESITATAVAD MUUTEVORMID

5.1. Märksõnavormiks on noomeneil üldiselt singulari nominatiiv, verbidel – I infinitiiv (**t*-line infinitiiv). Näiteks: *einä* K L P M ... ‘hein; rohi, rohttaim’; *elää* K U L P ... ‘elada, asuda’.

Märksõnale järgnevad sulgudega antud lühendid osutavad, et märksõna on lähtematerjalis registreeritud just sellisena, märksõnavormis. Kui mingi noomen või verb on lähtematerjalis küll registreeritud, kuid mitte märksõnavormis, siis antakse märksõna olemasolevate muutevormi(de) põhjal oletamisi moodustatud singulari nominatiivi või I infinitiivi kujul. Niisugusele märksõnale järgnevad registreerimiskohaviited antakse sulgudes (vrd. 10.2.1). Näiteks: *eläin* (Li) ‘loom’, kus märksõna on oletamisi moodustatud realselt registreeritud pluraali nominatiivi *eläimed* põhjal; *elussaa* (Lu Li) ‘elutseda, elada’, kus märksõna moodustamisel on olnud aluseks imperf. pl. 3. p. *elussivad* ja pr. sg. 2. p. *elusõd*.

Kui lähtematerjalis realselt registreeritud märksõnaline kuju või lähtematerjalis leiduvate muude muutevormide põhjal moodustatud märksõnaline kuju kajastab teatud murdeile või murrakuile iseloomulikke spetsiililisi foneetilisi jooni (vt. 6.2.1–6.2.3), siis kasutatakse VKS-is nn. varimärksõna (vt. 7.4).

5.2. Erandjuhtudel on noomenilisi ja verbilisi märksõnu antud ka muudes vormides (kui singulari nominatiiv ja I infinitiiv).

Märksõna on pluraali nominatiivis: a) mitmuslike noomenite (*plurale tantum*) puhul, näit. *kaatsad* ‘(meeste) aluspüksid’, *silmäglaziv* ‘prillid’; b) juhul, kui sõna kohta on registreeritud ainult pluraali nominatiiv või mõni muu mitmuslik käändevorm, mis ei võimalda kindlalt fikseerida singulari nominatiivi või üldse oletada noomeni ainsuslikku esinemust, näit. *adramatikõd* ‘harkadra kast (raudpidemete komplekt)’.

Kui noomeni mitmusel on ainsusest erinev tähendus, siis esitatakse singulari ja pluraali nominatiiv eraldi märksõnadena, Näiteks: *atška* ‘silm (kaardimängus)’ (vrd. vn *очко*), *atškad* ‘prillid’ (vrd. vn *очки*); *kaasi* ‘kaas’, *kaanõd* ‘(silma)kae’.

5.3. Kui noomeni või verbi märksõnavormi ei ole võimalik lähtematerjali alusel üldse kindlaks teha või ei kasutatagi seda, siis antakse märksõnana lähtematerjalis olemasolev vorm, näit. partitsiip *elähtännü* ‘elatanud’ (vrd. ka 12.3.1).

5.3.1. Iseseisvaks märksõnaks on kõik adverbiaalse varjundiga käändevormid. Eriti kehtib see substantiivide käändevormide suhtes, kui nende ees ei saa

kasutada ühilduvat täiendit. Näiteks: *eloo* ‘ellu (ärgata, jääda jne.)’, *eloz* ‘elus (olla, püsida jne.)’ ← *elo* ‘elu’; *gorbaa* ‘küüru (jääda)’, *gorbaasõõ* (täendus sama), *gorbaza* ‘küürus (olla)’ ← *gorba* ‘küür’ (vrd. vn *zopō*); *aigatta* ‘ebasobival, kohatul ajal’ ← *aika* ‘aeg’; *helppoo* ‘hõlpsasti, kergesti’ ← *helppo* ‘hõlbus, kerge; kergendus, hõlp’.

Märksõnana antavate tegevus- ja tegijanimevormide kohta vt. 3.2.

5.3.2. Üldisest süsteemist kõrvale kalduvalt on esitatud mõned verbilised märksõnad: (defektiivse) eitusverbi ja selle alusel moodustatud vormide puhul on märksõnaks näiteks a) imperatiivi singulari 2. pöörde vorm *elä* ‘(sina) ära’, mille alla on koondatud singulari 3. pöörde ja pluurali 2. ja 3. pöörde (*elkoo* ‘(tema, nemad) ärgu’ jne.); b) singulari 1. pöörde vorm *en* ‘(mina) ei’, mille alla on koondatud ülejäänud singulari ja pluurali pöördevormid (*ed* ‘(sina) ei’, *eb* ‘(tema ei’ jne.); c) singulari 1. pöörde vorm *enjo* ‘ega (mina); kas (mina) ei’, mille alla on koondatud ülejäänud singulari ja pluurali pöördevormid (*etko* ‘ega (sina) kas (sina) ei’, *epko* ‘ega (tema); kas (tema) ei’ jne.); d) singulari 1. pöörde vorm *enõlõ* ‘(mina) ei ole’, mille alla on koondatud ülejäänud singulari ja pluurali pöördevormid (*edõõ* ‘(sina) ei ole’, *ebõ-lõ* ‘(tema) ei ole’ jne.). Niisuguste erandlike märksõnade alla koondatud muutevormid on (alfabeetilises järjestuses vastaval kohal) vormistatud viidemärksõnadena (vt. 15.3). Näiteks: *emmä* vt. *en*; *elkoo* vt. *elä*.

6. FONEETILISTE SÕNAVARIANTIDE KOONDAMINE ÜHISE MÄRKSÕNA ALLA

6.1. Ühise märksõna all esitatakse sõna foneetilised variandid, mis (teatud määral tinglikult) jagunevad kahte põhirühma.

Esimene rühm tuleneb häälikulise varieerumise juhtudest, mis esinevad üksi sõnuti ja võivad ilmnedä nii ühe murraku piires kui ka interdialektaalselt, ole-mata ainult teatud murraku(i)le iseloomulikuks nähtuseks, mille esinemust saaks ammendavalt kirjeldada foneetilise positsiooni kaudu. Siia kuuluvad eelkõige järgmised juhud (millest osa võib kajastada lähimate sugulaskeelte mõju).

1) Vokaal ~ *h* + (sama) vokaal sõna algul. Näiteks: *iiri* K L P M Kõ S Lu Li Ra J vdjI I *hiiri* Kõ S Lu Ku (J) ‘hiir’; *aisõa* K (P Pal.) *haisõa* (Kett. L P Ra J) ‘haiseda, lõhnata’; *haili* Kett. K L P M Kõ S Lu J (Ku) *aili* Lu Li Ra J-Tsv. I ‘räim, silk’.

2) *b*, *d*, *g* ~ *p*, *t*, *k* sõna algul. Näiteks: *garniza* Lu Li *karniza* (Li) ‘karniis’; *kriisimarja* M J-Must. *griisimarja* ~ *griižimarja* M *griizimarja* Lu ‘kukemari’.

3) *k* ~ *tš* sõna algul (eesvokaali ees). Näiteks: *tšesä* Po Lu Li J (K-Ahl. M) *kesä* Kõ Ku ‘suvi’; *kiisseli* Ränk K M Lu Li Ra J I *tšiiseli* Lu ‘(kaera-, herne)kile, kiisel; konnakudu’.

4) *k* ~ *tš* sõna keskel (eesvokaali ees, tihti kombineerunult varieerumisega vokaal ~ *h* + (sama) vokaal sõna algul). Näileks: *jõtši* Set. K P M V J-Must. I (Kett. R Kõ Ja-Len. vdjI) *jõki* Set. S V Lu Li Ra J ‘jõgi’; *entši* Kett. Len. K P Ke-Set. M Kõ Po Lu Li Ra J I (L Ja-Len. Ko) *heŋki* Kett. K L P M V I (Kõ-Len.) ‘hingamine, hingus; hing, elu; inimene, isik, olend; vaim, tont’.

5) Lühikese ja pika vokaali varieerumine sõna esimeses silbis. Näiteks: *abraz* Kett. K-Set. P M Ku *aabraz* L M ‘habras, rabe’; *gašnikka* M I *gaašnikka* Li Ra ‘püksivärvel, -pael’.

6) *õ ~ o, e ~ õ, ei ~ eü ~ öü, äi ~ äü* sõna esimeses silbis (tihti kombineerunult varieerumisega vokaal *~ h +* (sama või erinev) vokaal sõna algul). Näiteks: *opõnõ* K L M J I *õpõnõ* Lu Li J ‘hobune’; *elkko* K M Kõ (Kett. R-Lön.) *õlkko* M ‘õis’; *õlma* (I) *helma* J (Ku) ‘hõlm’; *eittüä* K R-Lön. P (R-Reg. Kõ-Len.) *heüttüäg* (I) *höüttüä* Lu Li ‘heituda, ehmuda, kokkuda; karta’; *hääilätä* M *hääilätä* M (Li-Len.) ‘ringi käia, ringi joosta; hulkuda’.

7) Ees- ja tagavokaalide varieerumine sõnas. Näiteks: *jarvi* Kett. K L P M Kõ I *järvi* M S V Po Lu Li J I (K P Kõ Ku) ‘järv’; *angõriaz* K-Set. J-Tsv. *angõriä* [sic!] (Ku) *ängeriä* Ku ‘angerjas’ (kuid vt. ka 3.1).

8) Palataliseeritud ja palataliseerimata konsonantide varieerumine sõnas. Näiteks: *helppo* P M Lu J-Tsv. *helppo* J-Tsv. ‘hõlbus, kerge’; *däädä* K-Al. P Lu Li J (R-Eur. Ja-Len.) *d’ääd’ä* Lu J I ‘onu, lell’.

9) Mitmesugused vene laensõnades ilmnevad häälikuvarieerumised. Näiteks: *galuboi* M *goluboi* M Lu Li Ra J ‘helesinine’; *fateri* M I (Ku) *hvat’eri* Lu Li J ‘korter’; *bašmakka* L P M J I (K) *bašmõkk* J-Tsv. *bašmukka* Li J *bašmukk* J *bošmukka* Lu *bošmokka* J ‘king; adraking; laeva kiilu tagumine osa’ (kuid vt. ka 3.1).

6.2. Teine rühm on seotud foneetilise varieerumise juhtudega, mis tulenevad ainult või eeskätt teatud murdeile või murrakuile iseloomulikest nähtustest ning mille esinemus on vähemalt teatud mõttes kirjeldatav positsiooni kaudu.

6.2.1. Idavadja murdele ainuomaseks tuleb pidada neist järgmisi.

1) Sõnalõpuline *-g* noomeni- ja verbivormides, kus oletatavasti on esinenud algne sõnalõpuline **-k*, mis teistes murretes on reeglipäraselt kadunud. Siia kuuluvad näiteks infinitiivikujud nagu *antaag* ‘anda’ (vrd. läänevadja *antaa*) ja singulari nominatiivikujud nagu *kasõg* ‘kaste’ (vrd. läänevadja *kasõ*).

2) Noomenite algne sõnalõpuline **-h*, mis teistes murretes on reeglipäraselt kadunud. Näiteks: *erneh* ‘hernes’ (vrd. läänevadja *erne*).

Kukkusi murdele on iseloomulikud järgmised nähtused.

1) *-ti > t’si* Näiteks: *halt’siain* ‘haldjas’, *gazett’si* ‘ajaleht’ (vrd. mujal vadja keeles *haltiain, gazetti*).

2) Järgsilpide helitud vokaalid. Näiteks: *päällä* ‘peal’, *häärätä* ‘askeldada, toimetada’ (vrd. mujal vadja keeles üldiselt *päällä, häärätä ~ äärätä*).

6.2.2. Idavadja ja ka paljudes läänevadja murrakutes esineb konsonantide sekundaarset gemineerumist esimese silbi lühikese vokaali järel, kui konsonandile järgneb pikk vokaal või diftong. Läänemurde alal on lühialguline geminaat iseloomulik Mati ja Kõrvõttula küla murrakule – kuigi paralleelselt esineb ka gemineerumata konsonante. Pikk geminaat esineb eeskätt Luuditsa, Liivtšülä, Jõgõperä ja Rajo külade murrakuis, mõnikord siiski ka Mati ja Kõrvõttula küla murrakus. Idamurde alal on registreeritud nii lühialgulist kui ka pikka geminaatkonsonanti. Näiteks: *lapia* Kett. M (K-Al. R) *laḗpia* Kõ vdj I Ma *lappia* vdjL Po Lu Li Ra J I ‘labidas’; *ajaa* Kett. K U L P M Kõ S Lu J Ku (R-Reg. V Li Ra

Kr) *ajjaa* M Kõ *ajjaa* Po Lu Li *ajjaag* vdjI I Ma *ajjaag* I ‘(kedagi liikvele, ära, eemale) ajada, (kuhugi) minema sundida; taga ajada, püüda jne.’; *kuhõid* K L P Kõ-Len. J *kuhhõid* M Kõ I *kuhhõid* Li I ‘kuhugi, kusagile; ei kuhugi, ei kusa-gile’.

6.2.3. Põhiliselt läänemurde alal, harva ka idamurdes ilmnevad veel järgmised suhteliselt hilistest häälikumuutustest tingitud nähtused (ja nendest tulenevad sõnade foneetilised variandid).

1) Järgsilpide vokaalide redutseerumine ($a > \delta$ jms., vrd. 1.4.2) eeskätt Luuditsa, Liivtšulä, Jõgõperä ja Rajo külade murrakuis (harvemini ka mujal) ning (absoluutne) lõpukadu samades murrakutes, eriti aga D. Tsvetkovi poolt Jõgõperä külast kirja pandud materjalis. Näiteks: *lainata* L (K M-Set.) *lainõtõ* Lu *lainõt* Ra J-Tsv. ‘neelata’; *akkuna* Ränk K L P M Kõ V Lu Li J I (R-Eur. R-Lön. R-Reg. Ja-Len.) *akkunõ* Lu Li *akkun* Lu J-Tsv. ‘aken’; *javokaz* I *javokõz* Lu Li J-Tsv. ‘jahune; mure’; aga siiski ka *lagassaa* Kett. M (R) *lagõssaa* Kett. Li (P) *lagõssa* J-Tsv. *lagõssaag* vdjI I ‘siluda, tasandada; silitada’ (siin 2. silbi vokaali redutseerumine idamurdeski).

2) Nõrgem või tugevam pikkade vokaalide (*ee, oo, öö, öö, ää*) diftongistumine nii esimeses silbis kui ka järgsilpides Kattila, eriti aga Lempola, Pummala ja Pontizõõ külade murrakuis, kusjuures Pontizõõ murrakule on iseloomulik esimese silbi diftongi esimese komponendi poolpikkus. Näiteks: *eestää* K U M Lu Li J I Ku *iestää* K L P *iesteä* L P *iestää* Po ‘esiti, kõigepealt, algul; enne, vanasti’; *oomnikko* Kett. K M S Lu Ra J *uomnikko* K L P (I) *uomnikko* Po ‘hommik’; *jää* K M Kõ Ja Lu Li Ra J I *jeä* L ‘jää’; *apoo* Kett. K-Ahl. K-Set. M-Set. Lu *apuo* L P *hapoo* Lu Ra *hapuo* P ‘hapu’.

6.3. Murrakuti esineb järgsilpide pikkade vokaalide lühenemist. Mainitud nähtus pole geograafiliselt kuigi selgesti piiritletav. Näiteks: *võtii* Kett. K L P M J (Po Lu I) *võti* M J-Tsv. *võttii* Kõ *võtti* Lu-Must. ‘võti’; *erii* K L P Kõ Lu Li J I *errii* M *eri* M Kõ S Lu Li Ra J ‘eraldi, lahus; lahku’. Eriti iseloomulik on see D. Tsvetkovi kirjapanekuile Jõgõperä murrakust. Näiteks: *ajattaa* Lu Li J *ajatta* J-Tsv. ‘(kõhtu) puhitusse ajada; (sõrme jne.) umbe ajada’; *hullussaa* L M J *hullussa* J-Tsv. ‘hullumeelselt käituda; tembutada; hulluks ajada, hullutada’.

7. MÄRKSÕNA VALIMINE SÕNA FONEETILISTE VARIANTIDE HULGAST. VARIMÄRKSÕNAD

7.1. Alajaotises 6.1 vaadeldud foneetiliste sõnavariantide hulgast valitakse märksõnaks sõnakuju, mis on suurema leviku ning esinemissagedusega. Variantide leviku enam-vähem ühesuguse ulatuse puhul valitakse märksõnaks Kattila küla murrakule omane sõnakuju. Eespool (6.1) näiteina toodud sõnavariantide osas (mille levikut kajastavad vastavad registreerimiskohaviited) on märksõnaks valitav sõnakuju juba paigutatudki esikohale. Seega: *iiri* (~ *hiiri*), *aisõa* (~ *haisõa*), *haili* (~ *aili*); *garniza* (~ *karniza*), *kriisimarja* (~ *grüisimarja* ~ *grüizimarja* ~ *grüizi-*

marja); *tšesä* (~ *kesä*), *kiiseli* (~ *tšiiseli*); *jõtsi* (~ *jõki*), *entsi* (~ *hepki*); *abraz* (~ *aabraz*), *gašnikka* (~ *gaašnikka*); *opõnõ* (~ *õpõnõ*), *elkko* (~ *õlkkko*), *õlma* (~ *helma*); *eittüä* (~ *heüttüäg* ~ *höüttüä*), *hääilätä* (~ *hääülätä*); *jarvi* (~ *järvi*), *angõriaz* (~ *angõriä* ~ *ängeriä*); *helppo* (~ *helppo*), *däädä* (~ *d'ääd'ä*); *galuboi* (~ *goluboi*), *fateri* (~ *hvat'eri*) jne.

7.2. Märksõna valimisel sõna foneetiliste variantide hulgast, mida on vaadeldud alajaotises 6.2.1, on lähtunud läänevadja murde domineerivast osast vadja keeles ning märksõnana eelistatud läänemurdelist sõnakuju. Näiteks: *lanğõta* Kett. L P M Kõ J (K R Ja-Len. Lu Li-) *lanğõtag* I 'langeda, kukkuda'; *erne* Kett. Len. Set. vdjL K L M Kõ S Po Lu Li Ra J I (P) *erneh* vdjI I Kl 'hernes'.

Kui läänevadja murdeala esindab enam kui üks sõna foneetiline variant, siis valitakse nende hulgast märksõnaks häälikulooliselt varasem, algsem sõnakuju, s. o. sõnakuju, milles ei ilmne konsonantide sekundaarset geminatsiooni, järgsilpide vokaalide redutseerumist, (absoluutset) lõpukadu, järgsilpide pikkade vokaalide lühenemist ega pikkade vokaalide diftongistumist esimeses silbis või järgsilpides. Neid nähtusi illustreerivate näidete osas eespool (vt. 6.2.2-6.2.3, 6.3) on algsemad ning seega ka märksõnaks valitavad sõnakujud taas juba paigutatudki esikohale. Niisiis: *lapia* (~ *lappia* ~ *lappia*); *lainata* (~ *lainõtõ* ~ *lainõt*), *akkuna* (~ *akkunõ* ~ *akkun*), *lagassaa* (~ *lagõssaa* ~ *lagõssa*), *ajattaa* (~ *ajatta*), *hullussaa* (~ *hullussa*), *eestää* (~ *iestää* ~ *iesteä* ~ *iestää*), *oomnikko* (~ *uomnikko* ~ *õomnikko*), *jää* (~ *jeä*), *apoo* (~ *apuo*).

Erandina võib olla märksõnaks lõpukaoline sõnakuju algsete **nen*-noomenite puhul, mis üldiselt domineerivad lõpukaolistena kogu vadja keele alal. Näiteks: *tõi/n* Kett. K L P M Kõ S V Po Lu Li Ra J I -*nõ* K L P Ke-Set. M Lu Li J I (R U) 'teine'. Õeldu kehtib ka liitsufiksiti kohta nagu *-lain/-läin*, *-lliin*, *-mein/-mõin* jt. Näiteks: *esimein* Kett. K U L P M S Po Lu Li Ra J Ku (Kõ-Len.) *esimeine* Lu Ra J-Tsv. I 'esimene'.

7.3. Idavadja murdest või Kukkusi murdest pärinev sõnakuju võib olla märksõnaks ainult tingimusel, et selles ei ilmne idavadja murdele või Kukkusi murdele iseloomulikke spetsiifilisi jooni (vt. 6.2.1). Niisugune foneetiliselt neutraalne idavadjaline või Kukkusi murdest pärinev sõnakuju osutub märksõnaks, kui a) lähtematerjalid leiduvad läänevadjalised sõnavariandid on suhteliselt kitsa geograafilise levikuga ja kajastavad eespool (vt. 6.2.2, 6.2.3, 6.3) loetletud hilisemaid häälikumuutusi, näit. *javokaz* I *javokõz* Lu Li J-Tsv. 'jahune; mure'; b) läänevadja murdest ei ole sõna üldse registreeritud, näit. *huttu* I 'rukkijahupuder'.

Märksõnaks võib olla ka kreevini murdest pärinev sõnakuju, kui sõna kohta muud materjali ei leidu. Näiteks: *ehrglis* Kr 'kotkas'.

7.4. Nagu eelnevast on üldjoontes juba selgunud, saab läänevadjaline, idavadjaline või ka Kukkusi murdest pärinev sõnakuju olla märksõnaks vaid siis, kui see sõnakuju ei kajasta spetsiifilisi murdelisi või murrakulisi erijooni (mis on enam- vähem regulaarse iseloomuga) või teatud hilisemaid häälikumuutusi.

Mõne sõna kohta aga on lähtematerjalid registreeritud (või lähtematerjalid leiduvate sama sõna teiste muutevormide põhjal tuletatud – vt. 5.1) just nimelt

sellised märksõnavormilised sõnakujud, milles ilmneb mainitud spetsiifilisi jooni või hilisemaid häälikumuutusi (konsonantide sekundaarne geminatsioon, pikkade vokaalide diftongistumine jne., vt. 6.2.1–6.2.3, 6.3).

Vastavalt VKS-is rakendatud põhimõtetele ei fikseerita niisuguseid sõnakujusid märksõnadena. Neil juhtudel esitatakse hariliku märksõna asemel teoretiseeritud, nn. üldvadjaline sõnakuju – varimärksõna, mille foneetilisest kujust on elimineeritud ülalmainitud häälikulised erijooned. Varimärksõna esindab enamasti häälikuliselt varasemat kuju. (Selles suhtes esineb siiski erandeid. Nii on idavadja *h*-lõpulised noomenikujud kahtlemata häälikulooliselt varasemad kui vastavad *h*-ta sõnakujud, mis antakse varimärksõnana. Sama võib kehtida idavadja *g*-lõpuliste sõnakujude kohta, võrreldes vastavate *g*-ta sõnakujudega.) Keelegeograafilises aspektis vastab varimärksõna üldiselt Kattila küla ja selle ümbruskonna keelepruugile.

Varimärksõna järel puuduvad registreerimiskohaviited, nagu need kuuluvad esitamisele tavalise märksõna järel (vt. 10). Varimärksõnale järgneb koolon ning seejärel antakse lähtematerjalis realselt registreeritud (või lähtematerjalis leiduvate sama sõna teiste muutevormide põhjal tuletatud – vt. 5.1) märksõnavormilised sõnakujud, mis kajastavad mainitud spetsiifilisi häälikulisi jooni. Näiteks: D. Tsvetkovil on Jõgõperä murdest registreeritud lõpukaolise nominatiivikujuga noomen *aukkolikk* ‘auklik’ (g. *aukkolikoo*). Niisugust nominatiivikuju ei esitata märksõnana. Sõnartikkel vormistatakse varimärksõna abil järgmiselt: *aukkolikko*: *aukkolikk* J-Tsv., g. *aukkolikoo* J.

Illustreerigu varimärksõna olemust ning kasutamist veel mõned näited: *laamata*: *laamõta* Lu *laamõt* J-Tsv., pr. *laamaan* Lu J ‘kahmata, haarata; varastada; pühkida’; *lagõttaa*: *lagõtta* J-Tsv. ‘tasandada, tasaseks teha; siluda, siledaks teha’; *eessäi*: *iessäi* ‘K-Ahl. ‘esiti, algul, kõigepealt, enne’; *lamõa*: *lamõa* M ‘kerekas, turske’; *javottaa*: *javottaag* I ‘jahvatada’.

7.4.1. Varimärksõnad leiavad rakendamist ka vene laensõnade puhul. Näiteks: *braakata*: *braakõt* J-Tsv., pr. *braakkaan* J ‘välja praakida’.

Vadja keeles esinevad tavaliselt vokaallõpulistena ka need vene laensõnad, mis originaalkeeles on konsonantlõpulised. Näileks: *baassa* ‘bass’ (< vn *бас*), *diakona* ‘diakon’ (< vn *дякон*). Selle rühma sõnu, mis siiski on registreeritud konsonantlõpulistena, on üldist esinemust arvesse võttes käsitletud lõpukaolistena ja märksõna on vormistatud vokaallõpulise varimärksõnana. Näiteks: *drosta*: *drost* Lu ‘rästas’ (< vn *дрозд*), g. *drostaa*; *grafitta*: *grafitt* J-Tsv. ‘grafiit’ (< vn *графит*), g. *grafitaa*. Kui aga oletatavale kaole allunud sõnalõpulise vokaali kvaliteeti ei saa kindlaks teha, siis varimärksõna ei moodustata. Näiteks: *barh* J-Tsv. ‘tutt, tups; narmad’ (< vn *бархома*; vadja sõnast ei ole muutevorme registreeritud).

7.4.2. Varimärksõnu kasutatakse ka liitsõnade puhul. Näiteks: *apoo-makõa*: *ap̄poo-mak̄kõa* M (Kõ) ‘magushapu’; *hailipiiraga*: *hailipiirga* Li ‘räimepirukas’; *baabukk-vareñña*: *baabukk-vareññ* J-Tsv. ‘vaarikakeedis’.

Liitsõnade puhul ei anta varimärksõna, kui a) lõpukadu ilmneb ainult liitsõna esikomponendis, näit. *akkunaluz* M Po Lu I ‘õu’, *akaj-kotti* J-Tsv. ‘aganakott’, *aap-rošša* J-Tsv. ‘haavasalu’, *ahj-aukko* Ar. Kett. (K-Set.) ‘ahjuauk (orv ahju

küljel)’, *aigassaika* P (Kett. K-Ahl. J-Must.) ‘aasta’; b) komponentide liitumisel on moodustunud geminaatkonsonant, näit. *õunappuu* Kett. K L P M Kõ Po Kl-Set. ‘õunapuu’, *perennain* Al. Set. K P M Lu Li J Ku (L) ‘perenaine’.

7.4.3. Varimärksõna põhifunktsiooniks on niisiis murdeile ja murrakuile iseloomulike häälikuliste erijoonte teatav nivelleerimine. Varimärksõna funktsiooni laiendatakse veel korrektiivide tegemisega sõnakujudes, mis vanemates originaalallikates on fikseeritud vadja keele üldisest foneetilisest süsteemist hällbival kujul. Näiteks: *armaz-virgollinõ*: *armas-virgollinee* K-Ahl. ‘heade kommetega’. Varimärksõna abil esitamisele kuuluvad ka sõnad, mis on registreeritud ainult 18. sajandist pärinevais sõnaloendeis. Näiteks: *aikoin*: *Айкоинь* Pal.₂ (orig.: прежде).

Kreevini murdest märksõnavormis kirja pandud sõnad esitatakse originaalkujul, s. t. ilma varimärksõnata (vt. 7.3).

7.4.4. Varimärksõnade kasutamise ja mittekasutamisega kaasneb mõningane tinglikkus. Rekonstrueeritav Kattila-pärane kuju jääb osa sõnade puhul hüpoteetiliseks. Tõsisema kahtluse korral on varimärksõna esitamisest pigem hoidutud (Vt. ka 7.4.1, 7.4.2).

7.5. VKS-is esineb veel teist laadi juhtusid, kus seoses märksõnaga kasutatakse koolonit. Erinevalt eelnevalt kirjeldatud varimärksõnast antakse siin märksõna järel vastav registreerimiskohaviide (või -viited) ning alles siis järgneb koolon. Niisuguse kooloniga eraldatud märksõna juures ei esitata üldse muutevorme ega ka märksõna tõlget vastava materjali puudumise tõttu. Koolonile järgnevad vahetult näitelaused või sõnaühendid, milles vastav sõna on registreeritud. Näiteks: *armakka* R-Reg.: *armakka tšätte tšäriseni* (Reg. 36) rl. (vt. lähemalt 12.3).

8. MUUTEVORMID MÄRKÕNA JUURES

8.1. Sõnaartiklis järgnevad märksõnale (koos selle juurde kuuluvate registreerimiskohaviidetega, vt. 10) ja märksõnalise vormi variantidele (koos igäühe juurde kuuluvale registreerimiskohaviidetega) tavaliselt teatud morfoloogilised muutevormid ning nende variandid (koos igäühe juurde kuuluvate registreerimiskohaviidetega). Niisugusteks muutevormideks on üldiselt: noomeni puhul – singulari genitiiv, verbi puhul – aktiivi indikatiivi preesensi singulari 1. pööre ja imperfekti singulari 1. pööre. Neist vormidest ilmneb sõna astmevahelduse tüüp või astmevahelduse puudumine. Näiteks: *jako* P M Lu Li J-Tsv., g. *jagoo* J *jaguo* P *jağgoo* M *jago* J ‘osa, jagu’; *botška* Ränk K L P M Lu Li Ra J I (Kõ V) *botšk* J-Tsv. g. *bodžgaa* K L P M Lu J *botškaa* M V Lu Ra J *botška* J ‘vaat, tünn’; *aukata* P M (K Kõ-Len.) *haukata* Li J (Lu) *haukõtõ* Li, pr. *aukkaan* M *haukkaan* Li J, imperf. *aukkazin* P M *haukkazin* L J *haukkõzin* Li ‘hammustada, haugata, einestada.

8.2.1. Noomeniliste märksõnade puhul ei anta muutevormina singulari genitiivi järgmistel juhtudel.

1) Märksõnaks on liitnoomen. Näileks: *einäaro* M Li (Lu) *einaro* Ra ‘heinareha (heinateol kasutatav reha)’. Et liitnoomeneis käändub ainult viimane komponent, siis on ainsuse genitiiv leitav liitnoomeni põhisõna alt, milleks antud juhul on *aro* K-Ahl. P M Kõ ..., g. *aroo* P M S ... *aruo* R P *aŗroo* M I *aro* Lu J ‘reha’.

2) Märksõna on mitmuslik (*plurale tantum*) ja esineb pluraali nominatiivi vormis (vt. 5.2).

3) Märksõnaks olev noomen esineb harilikult pluraalis. Märksõna ise esitatakse neil juhtudel siiski singulari nominatiivis, kuid märksõna (ja märksõnalise vormi variantide) järel antakse singulari genitiivi asemel pluraali nominatiiv koos eelneva märgendiga „hrl. pl.”. Näiteks: *akana* Kett. K-Ahl. M S Lu Li I (P Po) *akanõ* Li *akan* Li J-Tsv., hrl. pl. *akanad* M S Po I (Kõ-Len. Ja-Al. Ja-Len.) *akanat* K-Ahl. J-Must. *akanõd* Lu J (Li) ‘agan, aganad’. (Üldiselt annab ka mitmuse nominatiiv ülevaate sõna astmevaheldustüübist või astmevahelduse puudumisest.)

8.2.2. Impersonaalsete verbide puhul antakse preesensi ja imperfekti singulari 1. pöörde asemel singulari 3. pööre. Näiteks: *ajattaa* Lu Li J *ajatta* J-Tsv., pr. *ajatab* Lu Li J *ajatõb* Li J, imperf. *ajatti* Lu J ‘(kõhtu) puhitusse ajada; (sõrme jne.) umbe ajada’. Sama kehtib mõnede teistegi verbide kohta, mille singulari 1. pööret tavaliselt ei kasutata. Näiteks: *arõta* M *harõta*, (J-Tsv.), pr. *arõnõb* M, imperf. *arõni* M ‘lahti hargneda; laiali minna’.

8.2.3. Esineb juhtusid, kus sõna ei ole registreeritud märksõnavormis (s. o. singulari nominatiivis või I infinitiivis) ja märksõna on moodustatud teiste muutevormide põhjal (registreerimiskohalühend esineb neil kordadel märksõna järel sulgudes; vt. lähemalt 10.2.1). Kui sealjuures on oletamise aluseks vaid üksainus isoleeritud, ilma kontekstita registreeritud sõnavorm või (O. A. F. Mustoneni materjalis leiduv) sõnatüvi, siis esitatakse märksõna järel see oletamise aluseks olnud muutevorm või sõnatüvi. Näiteks: *argoz* (Kett.), pl. *argohsõd* Kett. ‘samm’; *heristää* [?] (J-Must.), (sõnatüvi:) *heristä-* J-Must. ‘ähvardada; õrritada’ (orig.: *heristä-*, *häristä-*). Nii on toimitud ka liitsõnade puhul (kuigi tavalises korras neile muutevorme ei lisata, vt. 8.2.1). Näiteks: *adra-aisa* (Lu), pl. *adra-aizap*: *adra-aizõd* Lu ‘harkadra ais, sahkvars’.

8.2.4. Üksikjuhtudel on märksõna juures tavaliselt esitatavaile muutevormidele lisatud veel täiendavaid muutevorme, mis mingis mõttes on erandlikud või tähelepanuväärsed. Näiteks: *joršši* K P M Kõ ... g. *joršii* M Lu J, pl. *iõpuumõ* Tum. ‘kiisk, kiisakala’; *alõnõ* Kõ Lu Li (Ja-Len. Ra J) *alõn* Lu Li *alõin* S Lu J *alõinõ* J *alõine* J-Must., g. *alõtsõõ* Lu Li J *alõtsõ* J-Must. *alõitsõõ* S, pl. *alõtsõd* Kõ Lu Ra J *alõitsõd* S *alõzõd* Lu *alõsõd* ~ *alõizõd* J ‘labakinnas’.

8.3. Märksõna juurde kuuluvate muutevormide osas esitatakse üldiselt ainult need muutevormivariandid, mis on lähtematerjalis realselt registreeritud. Igale variandile järgnevad vastavad registreerimiskohaviited (vt. 10.2.2). Esikohale paigutatakse kõige „neutraalsem” muutevormivariant, mis ei kajasta teatud murdeile või murrakuile iseloomulikke foneetilisi erijooni (vrd. 6.2.1 – 6.2.3, 6.3). Näiteks: *aro* K-Ahl. P M Kõ S Lu Li Ra J-Tsv. I (Ränk R), g. *aroo* P M S Lu Li J *aruo* R P *aŗroo* M I *aro* Lu J ‘reha’.

Kui aga näiteks sekundaarse geminatsiooniga genitiivvarianti *ārroo*, mis on iseloomulik Mati küla ja Itsäpäivä küla murrakule, poleks lähtematerjalis üldse registreeritud, siis ei püütaks seda varianti ka moodustada teiste antud sõna käändevormide põhjal, mis materjalis leiduvad, ning vastav genitiivvariant jääks sõnaartikli vormistikuosas esitamata.

Erandjuhtudel on siiski muutevormidestki esitatud teatud murrakuile vastavaid teoretiseeritud foneetilisi variante (registreerimiskohalühendiga sulgudes – vt. 10.2.2). Näiteks siis, kui osutub vajalikuks esile tuua murrakuti või murrakusiselt erinevaid astmevaheldussuhteid: *doska* P (K) *dosk* J-Tsv., g. *doskaa* J *dozгаа* (K P) ‘tahvel’. Lisaks genitiivvariandile *doskaa*, mis niisugusena, s. t. tugevaastmelisena, on registreeritud Jõgõperä murrakust, esitatakse siin (registreerimiskohaviitega sulgudes) genitiivi nõrgaastmeline variant *dozгаа*, mille teoretiseering tugineb Kattila küla murrakust realselt registreeritud singulari adessiivivormile *dozgal*. Vajaduse korral võivad olla teoretiseeritud isegi mõlemad genitiivvariandid – nii tugeva- kui ka nõrgaastmeline.

Teoretiseeritud variantidena esitatakse ka mõned tuletussufiksiga seotud muutevormid. Näiteks: *ajatuz* M Kõ Lu J (Kett. Li), g. *ajatuhsõõ* (Kett.) *ajatusõõ* (M) *ajatusõõ* Lu J *ajatuzõõ* J-Tsv. ‘mõte; enne, uskumus’.

8.4. Kui kõik vajaliku muutevormi realselt registreeritud kujud on hälbivad süsteemipärasest „üldvadjalisest” esinemusest, kajastades teatud murrete või murrakute spetsiifilisi foneetilisi jooni (vt. 6.2.1.–6.2.3, 6.3), siis antakse vajaliku muutevormi teoretiseeritud „üldvadjaline“ kuju nn. varimuutevormina. Viimase moodustamisel rakendatakse üldiselt samu põhimõtteid, mis varimärksõna puhul ja varimuutevormi vormistatakse samuti nagu varimärksõnagi (vt. 7.4), s. t. ilma registreerimiskohaviiteta ning kooloniga eraldatult järgnevaist muutevormi realselt registreeritud variantidest (mille juurde kuuluvad registreerimiskohaviited). Näiteks: *aapazikko* M Lu Ra *aapasikko* K-Ahl. *aapõzikko* J-Tsv., g. *aapazikoo*: *aapõziko* J ‘haavik’; *laiskuttaa*: *laiskuttaag* (I), pr. *laiskutan*: *laiskutaa* I, imperf. *laiskutin*: *laiskuttii* I ‘laiselda’.

Märksõna juurde kuuluv muutevorm esitatakse varimuutevormi vahendusel ka juhtudel, kui allikmaterjalis on realselt registreeritud ainult selline muutevormi-variant (või -variandid), mis ei ole foneetiliselt reeglipärases vastavuses märksõnakujuga. Näiteks: *abida* M (Ja-Len.) *obida* Lu *obiv* J-Tsv., g. *abidaa*: *obidaa* J ‘solvang, solvamine; ülekohus’.

8.5. Kui vajaliku muutevormi kohta ei leidu lähtematerjalis üldse mingit aines-tikku (ei otsesel ega kaudsel kujul), siis antakse vastav muutevorm tavaliselt neilgi juhtudel (nagu alajaotise 8.4 näidete puhul) teoretiseeritud varimuutevormina – ilma registreerimiskohaviiteta (ja nüüd muidugi juba ilma koolonita). Näiteks: *halukkain* J, g. *halukkaizõõ* ‘igatsev’; *ellüttää* Kõ, pr. *ellütän*, imperf. *ellütin* ‘helistada’.

Nii siin kui ka eelmises alajaotises (8.4) vaadeldud juhtudel on varimuutevormide esitamisel toetunud ka P. Ariste „Vadja keele grammatikas” esitatud sõna-tüübistikule.

Mõne märksõna puhul ei osutu vajaliku muutevormi teoretiseerimine üldse võimalikuks. Siia kuuluvad näiteks lõpukaolised noomenid, mis lähtematerjalis

on registreeritud ainult singulari nominatiivi kujul: *barh* J-Tsv. ‘tutt, tups; narmad’ (vt. ka 7.4.1).

Muutevormid puuduvad ka kooloniga eraldatud märksõnade puhul, kui need pole varimärksõnad (vt. 7.5, 12.3).

9. MÄRGENDID SÕNAARTIKLI VORMISTIKUOSAS

9.1. Juhul, kui on põhjust kahelda märksõna (olgu see siis antud hariliku märksõnana, varimärksõnana või muud liiki kooloniga eraldatud märksõnana), märksõnalise vormi foneetilise variandi, märksõna juurde kuuluva muutevormi või selle variandi reaalsuses või kirjapaneku täpsuses, lisatakse niisugusele sõnakujule küsimärk nurksulgudes „[?]”. Ebatavalistele, süsteemist kõrvalekalduvatele registreeringutele võidakse juhtida tähelepanu ka märgendiga „[sic!]”. (Nurksulud eraldavad sõnaraamatu toimetajate poolt lisatud märgendeid autorite poolt originaalmaterjalis kasutatud märgendeist.) Näiteks: *augata* [?] (K-Ahl.), pr. *aukaan* K, imperf. *aukazin* ‘avada’; *dohmattaa* [?] (Kr), pr. *dohmatan* Kr ‘loota’.

9.2. Vajadust ning võimalust mööda on kasutatud märgendeid (nurksulgudes), mis viitavad vastava sõna võimalikule laenumisele teistest läänemeresoome keeltest. Niisugusteks märgenditeks on: „[< is]”, „[< sm]”, „[< e]”. Siingi on kahtluse korral kasutatud küsimärki, seega: „[< is?]”, „[< sm?]”, „[< e?]”. Vahetult märksõnale lisatud märgend kehtib kogu sõna kohta, s. t. nii märksõna kui ka kõigi märksõnalise vormi variantide kohta. Näiteks: *ilt/a* [< sm, is] M Lu J Ku -A Ku ‘õhtu’; *hartia* [< is]: *hart’sia* (Ku) ‘õlg’. Märgend võib olla lisatud aga ka ainult mõnele märksõnalise vormi variandile. Näiteks: *irvi* Lu Li Ra J I *hirvi* Kõ S Lu J-Must. I Ku *hervi* [< is] J-Must. ‘põder’.

Vaadeldud märgendeid lisatakse ainult niisugustele sõnavormidele, mis vadja keeles on ebatavalised ja harva kasutatavad. (Märgendita jäävad näiteks juhud, mida on käsitletud alajaotises 6.1.)

10. REGISTREERIMISKOHAVIITED SÕNAARTIKLI VORMISTIKUOSAS

10.1. Sõna levikut kajastab registreerimiskohaviidete, s. o. küla(nime)- ning autori(nime)lühendite loend märksõna järel, märksõnalise vormi variantide järel, märksõna juurde kuuluvate muutevormide ning nende variantide järel.

10.1.1. Külalühendid näitavad, missuguste külade murrakuist sõna on registreeritud. Külalühendid esitatakse vastava sõnakuju järel kindlas järjestuses: läänevadja murdeala tähistavad külalühendid, idavadja murdeala tähistavad külalühendid. Kukkusi küla murret tähistav lühend ja viimasena kreevini murret tähistav lühend, mis on tinglikult võrdsustatud külalühenditega. Läänevadja või idavadja murdeala tähistavate külalühendite ees on antud koondlühendid vdjL või vdjI,

kui neid on originaalmaterjalis kasutatud (konkreetselt L. Kettunen, Vatjan kielen äännehistoria). Läänevadja ja idavadja murde piires on külalühendid järjestatud keelegeograafilist aspekti silmas pidades. Vaadeldud lühendile üldine järjestus sõnaartikli vormistikuosas on seega niisugune: vdjL K R U L P Pi Ke Ki M Kõ S Ja V Po Lu Li Ra J vdjI I Ii Ko Ma Kl Ku Kr.

10.1.2. Autorilühendid näitavad, missuguse autori poolt sõna on registreeritud. Siin tuleb arvesse põhiliselt trükkis avaldatud materjal. Neid lühendeid on kasutatud kahel viisil.

1) Kui teatud autori(te) materjalist ei selgu küla, kust märksõna, märksõnalise vormi variant, märksõna juurde kuuluv muutevorm või selle variant on registreeritud, siis esitatakse antud sõnakuju järel registreerimiskohaviidete reas esikohal vastav(ad) autorilühend(id) (alles viimas(t)ele järgnevad konkreetset registreerimiskohta tähistavad külalühendid, mis viitavad sama sõnakuju esinemisele teiste keeleuurijate materjalis). Sellisteks eraldi, tähestikulises järjestuses esitatavaiks autorilühendeiks on: Ar., Kett., Por., Ränk, Tum., Vilb. Lühendit Ar. on kasutatud ainult niisuguste sõnakujude juures, mis esinevad P. Ariste „Vadja keele grammatikas”, kuid ei kajastu sama autori sõnavarakogudes. Leidub sõnakujusid, mis on antud ainult autorilühendi(te)ga. Näiteks: *ed'd'õlmo* Ar. *ed'jõlmo* Kett. ‘õietolm’; *ad'jottu* Kett. (orig.: aidattu).

2) Kui märksõna või märksõnalise vormi mõne variandi registreering teatud külast pärineb ainult teatud autori(te) kirjapanekuist, mis kuuluvad 18. sajandisse, 19. sajandisse või käesoleva sajandi algusesse, siis esitatakse autorilühend üldises külalühendite järjestuses vastava külalühendi järel, viimasega sidekriipsu abil ühendatult. Niisugusteks tavaliselt koos külalühendiga esitatavaiks autorilühendeiks on: -Ahl., -Al., -Bor., -Eur., -Gro., -Len., -Lön., -Must., -Pal.₁, -Pal.₂, -Reg., -Salm.₁, -Salm.₂, -Set., -Sj., -Tsv. Tinglikult kuuluvad siia veel allikalühendid -reg.₁, -reg.₂ (18. sajandisse kuuluvat autorit pole võimalik fikseerida). Näiteks: *ell/ä²* K-Ahl. K-Al. K-Salm.₁ R-Lön. R-Reg. M I (R-Eur.) ‘hell, õrn, tundlik’; *aahka* K-Ahl. M J-Must. I ‘hall’; *aasa* K-Ahl. K-Set. M ... ‘aas, silmus’; *esimein* Kett. K U L P M ... *esimene* M-Set. *esimeinee* K-Ahl. *esimõinõ* K-Al. ‘esimene’. Loetletud autorilühendite hulgas, mis üldiselt kuuluvad trükiallikais registreeritud sõnakujude juurde, on antud ka lühend -Tsv. Viimast kasutatakse sõnakujude puhul, mis leiduvad Jõgõperä külast registreerituina ainult D. Tsvetkovi sedelkogus. Näileks: *ahisõlla*: *ahisõll* J-Tsv. ‘ahistada, pigistada’; *apaja* Ränk K-Ahl. P M Lu ... *apajõ* Lu J-Tsv. ‘abajas (madal märg koht; mudane, umbekasvanud jõgi, oja või kraav; lomp)’.

10.1.3. Märksõna juurde kuuluvate muutevormide ning nende variantide järel esitatakse autorilühendite loetelu ja seejärel küla- (ja murde)lühendite loetelu. Siin külalühendeile enam autorilühendeid (sidekriipsu abil) harilikult ei lisata (need kajastuvad juba märksõna ja märksõnalise vormi variantide juures). Erandiks on vaid mõned ebatavalised või kahtlased muutevormivariandid, mille puhul siiski lisatakse külalühendile ka autorilühend. Näiteks: *aasa* K-Ahl. K-Set. M ..., g. *aazaa* M *aasaa* [?] M-Set. ‘aas, silmus’.

10.2.1. Märksõna ja märksõnalise vormi variantide järel sulgudeta esitatud registreerimiskohaviited (autori- ja külalühendid) osutavad, et vastav sõnavorm on sellisena lähtematerjalis reaalselt registreeritud. Sulgudes antud registreerimiskohaviited osutavad aga, et vastavat sõnavormi ei ole lähtematerjalis sellisena registreeritud, vaid et see on VKS-i koostajate poolt tuletatud sõna teiste lähtematerjalis leiduvate muutevormide põhjal (vt. 5.1). Niisugused sulgudes olevad registreerimiskohaviited esitatakse sulgudeta registreerimiskohaviidete järel omaette järjestuses. Näiteks: *jalgaz* K P M Kõ Lu Li I (Kett. Ra J) *jalgõz* J *jalaz* (Ränk Lu-Len.) ‘(ree, saani) jalas; linnaseidu, -jalg’.

Märksõna juures võivad registreerimiskohaviited teatud juhtudel üldse puududa (vt. 7.4 – varimärksõnad).

10.2.2. Märksõnale lisatud muutevormide ja nende variantide juurde kuuluvad registreerimiskohaviited osutavad üldiselt, nagu juba mainitud, vastava vormi või vormivariandi reaalselt registreeringut antud kujul, s. t. lühendeid sulgudes siin üldiselt ei kasutata, välja arvatud teatud erandjuhud (vt. 8.3). Märksõna juures võib esineda ka registreerimiskohaviiteta muutevorme (vt. 8.4, 8.5 – varimuutevormid).

10.3. Kui märksõna ja märksõnalise vormi variantide registreerimiskoht või siis märksõna juurde kuuluva muutevormi ja selle variantide registreerimiskoht on sama, esitatakse need tildega ühendatult, kusjuures ühist registreerimiskohta tähistav viide antakse viimase variandi järel. Näiteks: *arjata* ~ *harjõtõ* J *arjõt* J-Tsv.. pr. *arjaan* ~ *arjan* J, imperf. *arjazin* ~ *arjõzin* J ‘harjata, kammida’.

11. SÕNAKUJUDE LÜHENDAMINE SÕNAARTIKLIS

Sõnaartikli vormistikuosas on püütud vältida kahele või enamale sõnakujule ühise algusosa kordamist. Eespool seisvas sõnakujus on vastav sõnaosa eraldatud kaldkriipsuga ning järgnevais sõnakujudes asendab seda sõnaosa sidekriips. Näiteks: *akku/na* Ränk K L P ... -*nõ* Lu Li -*n* Lu J-Tsv. ..., g. -*naa* K L P ... ‘aken’.

Niisugusel lühendamisel ei ole määravaks mitte mingisugused morfoloogilised kriteeriumid, vaid puhtmehaaniline printsiip, mis taotleb maksimaalset lühendamist. Kaldkriipsust vasakule jääv sõnaosa, mille arvel järgnevaid sõnakujusid lühendatakse, sisaldab vähemalt kolm tähte. Lühendamisele kuuluvad sõnakujud ei tarvitse esineda vahetult järjestikku. Näiteks: *alvata* L (P J-Must.) *hal/vata* M (Kõ-Len. ...), pr. *alpaav* L -*paav* M -*vaav* M Kõ ..., imperf. *alpazi*: *alvaz* P -*paz* ~ -*vaz* M -*vazi* Lu Li ... ‘halvata (ka impers.)’.

Kaldkriipsu on võimaluse korral kasutatud ühe ja sama sõnaartikli vormistikuosas ka enamal kui ühel korral. Näiteks: *apat/a* P M J ... -*ag* I *apõta* M Kõ *hapat/a* Lu Li ... -*õ* Lu, pr. *app/anõb* Kett. L P ... -*õnõb* M Kõ I *happanõb* ~ *happõnõb* Lu Li J ..., imperf. -*anii* P M -*ani* I -*õni* M Kõ *happani* Lu R *happõni* Lu Li -*ajõõ* I ‘hapneda, hapuks minna’.

Liitsõnades on kaldkriipsu kasutatud ainult põhikomponendis või põhi- ja täiendkomponendi liitumiskohal. Näiteks: *alkosaraj/a ~ -õ* Li *alkosa/rrai* M *-rrai* (M) ‘puukuur’; *ala/kõrta* M *-kerta* (Ku) ‘alumine korrus’.

Mehaanilist lühendamist kald- ja sidekriipsu abil või ainult sidekriipsu abil on rakendatud ka märksõna venekeelses tõlkes. Näiteks: *alkoa* ... ‘hakata нач/инать, -ать’; *argõttaa* ... ‘hirmutada, araks teha пугать, на-’. Märksõna eestikeelses tõlkes on sidekriipsu kasutatud liitsõna põhi- või täiendkomponendi kordamise vältimiseks. Näiteks: *ammassurja* ... ‘kangastelgede hammas-, sälkpuu’; *hamara* ... ‘kirvekand, -silm’.

12. MÄRKSÕNA TÕLGE. MÄRGENDID TÕLKE JUURES

12.1. Sõnaartikli vormistikuosale (märksõna, märksõnalise vormi variandid, märksõna juurde kuuluvad muutevormid ja nende variandid koos igaühe juurde kuuluvate registreerimiskohaviidetega) järgneb märksõna tähenduse formuleering eesti ja vene keeles ning seejärel tuuakse vastav näitematerjal (vt. 13). Kui sõna tähenduse avamisel kasutatakse mitut enam-vähem sünonüümset tõlkesõna, siis eraldatakse need üksteisest komaga. Tähendusvarjundite eristamisel üksteisest kasutatakse semikoolonit. Kui sõnal on kaks või enam tunduvalt erinevat tähendust, siis need nummerdatakse ja antakse üksteisest eraldi koos vastava illustreeriva näitematerjaliga.

Kui märksõna mõne registreeritud tähenduse kohta puudub illustreeriv näitematerjal, siis lisatakse vastava tähenduse formuleeringu ette selle tähenduse registreerimiskohaviide või -viited. Näiteks: *elk/ko* K M Kõ (Kett. R-Lön) *õlkko* M, g. *-oo* Kett. M 1. ‘õis цветок, цвет’; M *mihii siä minuu tara kõvii vara elkod lazzõd maalõõ* rl. ‘miks sa, mu aed, väga vara lased õied maha?’; 2. M õitsemine, õitseaeг цветение, пора цветения.

Kui sõnale on raske leida otsesest tähenduslikku vastet eesti ja vene keeles või ühes neist, siis asendab tõlget sõna tähenduse selgitus ümarsulgudes. Näiteks: *emäkaz* (P Ku-Len.) (ropp, rõve vandesõna гнусное ругательство, матёрщина).

Vajaduse korral on märksõna eesti- ja/või venekeelsele tõlkele lisatud selgitusi ja kommentaare (sulgudes), eriti arhaismide ning vähemtuntud sõnade puhul. Näiteks: *aarto* Ränk M Po ... ‘sard (maasse löödud postide vahele on kinnitatud latid vilja või heina kuivatamiseks; ridamisi võib olla 2–4 posti) сушило (жерди, укрепленные на столбах, для сушки снопов или сена)’.

Mõnikord on lisatud sõna eesti- ja venekeelsele tõlkele veel originaalallikas leiduv tähenduse formuleering (sulgudes. märgendiga „orig.:”). Näiteks: *jumprawiñ* Kr ‘neitsi девица, дева’ (orig.: Jungfrau); *alazmätši: alasmätši* J-Must. ‘mäeveer, nõlv(ак) склон горы, косогор’ (orig.: myötä-, alamäki).

Leidub sõnu, mille tõlkerubriigis esitataksegi ainult originaaltõlge, seda juhul, kui sõna tähendus (või üks nummerdatud tähendustest) jääb ebamääraseks. Näiteks: *ad’jottu* Kett. (orig.: ‘aidattu’); *anõi/n* J-Tsv., g. *-zõõ: -zõ* J (orig.: гусиный); *ahõlm/o* Kett. Kõ *ahelmo* K-Ahl., g. *-oo* 1. Kett. ‘kitsas koht узкое место, узина’; 2. K-Ahl. (orig.: trängsel); 3. Kõ ‘ahjusuu жерло (печи)’.

12.2. Täenduslikult kattuvate märksõnade puhul, mis tähestikulises järjestuses asuvad suhteliselt lähestikku, antakse eesti- ja venekeelne tõlge ainult ühele – dominantmärksõnale. Vastavate ülejäänud märksõnade juures esineb tõlke asemel võrdusmärgi järel seesama dominantmärksõna. Näiteks: *einovakka* Lu = *einäpärvakka*.

Tuletiste puhul asendab tõlget mõnikord nool (←) koos eelneva märgendiga või ilma selleta, mis osutab tuletise alussõnale. Näiteks: *ahavoitõlla* (Lu) frekv. ← *ahavoittaa*; *ahavakko* R-Lön. ← *ahava*.

12.3. Märksõna tõlke asemel võidakse esitada vastav illustreeriv näitematerjal, mis antakse koos eestikeelse tõlkega või ilma tõlketa vahetult märksõna ja selle registreerimiskohaviite järel, kooloniga eraldatult (vrd. 7.5). Nii on toimitud järgmistel juhtudel.

12.3.1. Sõnade puhul, mille tähendus jääb ebaselgeks. Näiteks: *jänni* Ku: *ko puut lohod, ko viskaad nintaa että hään on veel ühes kiini, siz lahzella jänni kazvop kiiree* ‘kui puid lõhud, kui viskad nii, et ta (= halg) on veel ühes kinni (= lõpuni lõhestamata), siis lapsel kasvab varsti j.’.

Enamasti pärinevad niisugused sõnad 19. saj. kirja pandud rahvalauludest, kusjuures mõnel juhul ei osutu võimalikuks anda usaldusväärset tõlget kontekstilõigulegi, kus vastav sõna esineb. Näiteks: *armakka* R-Reg.: *armakka tšätte tšäri-seni* (Reg. 36) rl.

Kõnealused tõlketa märksõnad ei ole alati esitatud isegi mitte harilikus märksõnavormis, vaid olemasolevas muutevormis. Näiteks: *arvauza* K: *onko luikkoni luguza, onko anet arvauza* (Ahl. 102) rl. ‘kas mu luik on alles [?], kas haned on olemas [?]’. (Vrd. ka 5.3.)

VKS-is on välditud märksõnu, mille semantiline sisu jääb ebaselgeks. Kui originaalmaterjalis leidub ühes ja samas kontekstis mitmeid sõnavorme, mille põhjal ei saa esitada usaldusväärset märksõna teoretiseeringut ega fikseerida sõna tähendust, kusjuures ka kogu kontekst tervikuna jääb selgusetuks, siis fikseeritakse oletatava märksõnana (millele järgneb küsimärk nurksulgudes) vaid üks taoline sõnavorm antud kontekstist. Näiteks: *anõlla* [?] (R-Reg.): *jumala sitä siha antšille sittä azetta aneli* (Reg. 29–30) rl. (Ülejäänud *a*-algulisi sõnavorme sellest kontekstist ei püüta enam eraldi märksõna all fikseerida.)

12.3.2. Sõnade puhul, mis ei ole väljaspool kindlat konteksti või sõnaühendit iseseisvalt tõlgitavad. Näiteks: *itšäne* (R-Eur.): *siit saat kullat kuu itšäset* (Eur. 10) rl. ‘siit saad kullad kuu-ealised [?]’; *iko* S J: S J *iko lookka* ~ J *iko lookk* ‘vikerkaar’; J *iko lookka on ohtagonna vassaa päivää* ‘vikerkaar on õhtul vastu päikest’.

Niisugusel kooloniga eraldatud märksõnalisel vormil võib olla ka variante. Need esitatakse samuti kooloni ees. Näiteks: *avoi* Lu *avo* J-Tsv.: Lu *se on niku avoi suu, eb ällüü panna omaa suuta tšiin* ‘see on nagu tõllmokk, ei mõista oma suud kinni panna’; J *avo suu* ~ Lu *avoi suu* ‘molutaja, logard’; J *avo pää* ‘lollpea’.

12.4. Märksõna tõlke ees on vajaduse korral kasutatud grammatilisi ja stilistilisi märgendeid, näit. „adj.“, „subst.“, „frekv.“, „pej.“. Grammatiliste märgendite andmisel on lähtutud põhiliselt eestikeelse tõlke vajadustest, sest vene keeles leidub

enamasti teisi sõnatähenduse täpsustamisvõimalusi. Näiteks: *javat/õlla*: -õll J-Tsv. frekv. ‘jahvatada *молотъ, размалывать*’. Kui aga sõna eestikeelne tõlge iseenesest juba kajastab näiteks asjaolu, et antud verb on frekventatiivse või momentaanse tähendusega, siis ei ole vastavat märgendit kasutatud: *end'estää ~ hengest/ää* M ‘hingahtada, korraks hingata’.

Esineb juhtusid, kus märgend osutub omamoodi asendajaks tõlkele. Seda siis, kui ei ole teada märksõnale sobivat tähenduslikku vastet. Näiteks: *hah* K interj.

Kui sõna tõlkes ei olda päris kindel, siis lisatakse nii eesti- kui ka venekeelsele tõlkele küsimärk nurksulgudes. Näiteks: *ahjolõõsku* Lu ‘ahju lõõr [?]; ahju kumialune [?] (*печное*) хайло; пространство под печным кожухом [?]’.

13. ILLUSTRERIV NÄITEMATERJAL JA SELLE TÕLGE. MÄRGENDID NÄITEMATERJALI JUURES

13.1. Märksõna tähendust selgitav ja illustreeriv näitematerjal, s. o. laused (kaasa arvatud vanasõnad, kõnekäänud, mõistatused) ning sõnaühendid, antakse märksõna eesti- ja venekeelse tõlke järel või igale nummerdatud tähendusele (vt. 12.1.) vastava tõlke järel, eraldatult semikooloniga. Näidete järjestamisel on määravad sõna tähendused ja tähendusvarjundid. Siin ei püüta tingimata esitada materjali kõigist küladest ega registreerida kõiki märksõnalise kuju foneetilisi variante ega muutevorme. Illustreerivad näited koos tõlgetega eraldatakse üksteisest semikoolooniga.

Kõige ette paigutatakse sõna neutraalset põhitähendust väljendavad laused. Kui sõnal on mitu tähendusvarjundit, mis kuuluvad ühe (nummerdatud) tähendusüksuse alla, siis rühmitatakse näitematerjalgi neid tähendusvarjundeid järgides. Erilaadsemad püsisõnaühendid ja süntaktilised konstruktsioonid leiduvad (nummerdatud) tähendusüksuse lõpus, kusjuures ühendverbid ja käändsõnalised ühendid kajastuvad VKS-is enamasti mõlema komponendi kui märksõna all. Idiomaatilist (fraseoloogilist) laadi väljendid, millest kui tervikust sõltumatult ei ole sõna tähendus selgesti defineeritav (ja mis enamasti ei seostu kindlalt ühegi nummerdatud tähendusüksusega), esitatakse ruudumärgiga (■) eraldatult kogu muu näitematerjali lõpus. Ruut on üldse teatud eraldavaks sümboliks mitmesuguste erandlike sõnakasutuste puhul. Nii näiteks eraldatakse ruuduga ka noomeni ja postpositsiooni sporaadilise liitumise juhud (vt. 4.2).

13.2. Peale eespool loetletud transkriptsioonimuudatuste (vt. 1.3, 1.4) on illustreerivas näitematerjalis tehtud veel üksikuid korrektiive. Vadja tekstis on loobutud küsi- ja hüüumärgist (vastavas eestikeelses tõlkes on nende kasutamisel enam-vähem järgitud eesti ortograafia traditsioone), samuti jutumärkidest. Dialogi edasiandmisel on nii vadja tekstis kui ka vastavas eestikeelses tõlkes kasutatud mõttekriipsu. Lause-, värsi- ja sõnaalgulised suurtähed on vadja tekstis asendatud väiketähtedega.

Väga pikkades lausenäidetes on VKS-i koostajate poolt tehtud märksõna seisukohalt ebaoluliste lõikude väljajätteid, tähistatult kahe punktiga (..).

Originaalmaterjalis esinevate väljajätete ning mõttepauside puhul on aga säilitatud traditsioonilised kolm punkti (...). Muus osas on illustreeriv näitematerjal esitatud üldiselt originaalkujul (on säilitatud näiteks sulud, koolon, tilde jne.).

Originaalallikaist, eriti J. J. Lensu ja D. Tsvetkovi materjalidest pärinevais näitelauseis on mõnede segavalt vigaste vormide järel antud (nurksulgudes, võrdusmärgiga) tõenäolised õiged sõnakujud. Näiteks (märksõna *antiuta* 'järele anda' all): Lu *möö kõik aikaa vaatimma, eb kula* [= *kuza*] *mitääp antius* [= *antiuisi*] (Len. 236) 'me vaatasime kogu aeg, (et laeval) kuskil miski ei annaks järele'. Süsteemipäraselt ei ole aga autorite võimalikke eksimusi või ebatäpsusi püütud parandada. Kahtlaste, küsitavate või ebaootuspäraste sõnakujude järel on lausenäiteiski kasutatud küsimärki nurksulgudes või märgendit „[sic!]”.

13.3. Kogu illustreeriv näitematerjal – näitelauseid, sõnaühendid, fraseoloogismid jne. – on tõlgitud eesti keelde. Tõlge esitatakse siin võrdlemisi vabas vormis, taotlemata sõnasõnalist vastavust, et vältida eesti keele seisukohalt kunstlikku või isegi vigast sõnastust. Näiteks: (märksõna *ammaz* 'hammas' all): P *tämä on üvä ampai näüttelijä* 'ta on hea hambamees'; (märksõna *jalka* 'jalg' all): M *tuli suurilla jalgoilla* 'tuli suurte sammudega'; (märksõna *jalkojõõ* all) I *noorikkõ kummartõli jalkojee* 'noorik kummardas maani'. Mõnikord on ümarsulgudes lisatud lause või lauseosa sõnasõnaline tõlge. Näiteks: Ku *meijjee lehmät kaikkinee jo hülätt'sii maitu vällää* 'meie lehmad jäid juba päris kinni (lakkasid piima andmast, jätsid piima ära)'. Vajaduse korral on aga ka mõne näitelause suhteliselt sõnasõnalist tõlget täpsustatud või täiendatud selgitavate sõnade (ka sõnaosade) või lausefragmentidega. Seda tüüpi lisandused antakse samuti ümarsulgudes (võrdusmärgi järel või ilma võrdusmärgita). Näiteks: Lu *aro varsijje leikataa tševväääl varraa* 'reha-
varsi (= puid rehavarte jaoks) lõigatakse kevadel vara'; Li *eb õõ, što hiutid hiutid de puzõrtid de taaz* '(pesupesemisel) ei ole (nii), et nühkisid, nühkisid (natuke) ja väänasid ja taas (uus pesutükk kätte)’.

Ka originaaltõlkeis on üksikjuhtudel tehtud väiksemaid sõnastuslikke muudatusi.

Kattuva tähendusega sõnaühendite puhul ei ole tõlget iga sõnaühendi järel korratud. Niisugused sõnaühendid antakse tildega ühendatult ning neile järgneb ühine tõlge. Näiteks: Li *taku ampaad ~ leipä ampaad* 'purihambad'; V *adraa luzikka ~ M adraa loopi* 'adra lusikas’.

Kui näitelauseis esineb sõnu, millele eesti keeles ei leidu otseselt, ühesõnalist vastet, siis antakse pikkade sõnaseletuste asemel eestikeelses lausevestes vadja sõna esitäh (kursiivis). Niisugune moodus on rakendatav eeskätt siis, kui näitelauseis osutub tülikaks just märksõna tõlkimine, sest ülal, sõnatõlke rubriigis leidub sel juhul juba pikem seletus. Näiteks: *aherik/ko* Li Ra adj., subst. g. -oo 'vilets, liivane maa; vilets, liivane (maa kohta)'; Li *aherikko maa, see on liivõmaa, aherikko, i tämäs kazvõp petäjemettsä* 'a. maa, see on liivamaa, a., ja tema peal kasvab männimets’.

Ka näitematerjali tõlkeis on kasutatud kahtluse korral küsimärki nurksulgudes.

13.4. Kui on teada küla, kust näitelause on registreeritud, siis antakse vastav külalühend näitelause ees. Kui näitelause esineb mõne autori materjalis ilma

konkreetses registreerimiskohata, siis asendab külalühendit näitelause ees vastav autorilühend. Kui märksõna on registreeritud vaid ühest külalt või leidub (ilma konkreetse registreerimiskohata) ainult ühe autori materjalis, siis näitelause(te) ees seda küla- või autorilühendit enam ei korrata.

Autorite puhul, kelle kirjapanekuis on (vaatamata VKS-is üldiselt rakendatud transkriptsioonimuudatustele) säilitatud individuaalseid jooni, lisatakse näitelausele autorilühend ka siis, kui külalühend on fikseeritud. Niisugusteks külalühendite täiendavaiks autorilühenditeks on: Ahl., Al., Eur., Len., Lön., Must., Reg., Set. Külalühend jääb selgi juhul, nagu tavaliselt, näitelause ette, autorilühend koos lehekülje numbriga, mille järgi lause on originaalallikas leitav, antakse näitelause ja selle tõlke vahel ümarsulgudes. Näileks: *K la tantsin, tare järiseb, rihi kuusinee kumiseb, kōta elminee eliseb* (Ahl. 104) rl. 'las tantsin (nii, et) tare väriseb, kuusepuust tuba kumiseb, helmene koda heliseb'.

Nüüdisaegse transkriptsiooniga materjalist pärinevad näitelauseid antakse harilikult ilma autorilühendita, kui lause registreerimiskoht on külalühendiga fikseeritud (vahetult näitelause ees või sõnaartikli vormistikuosas). Vajaduse korral lisatakse siiski autorilühend „(Tsv.)” D. Tsvetkovi sedelkogust pärinevaile näitelauseile.

Näitelauseile on vajaduse korral lisatud veel sisu selgitavaid märgendeid „rl.”, „kk.”, „mõist.”, „vs.”, mis eelnevad vahetult lausetõlkele.

14. VIITED SÕNAARTIKLI LÖPUS

Viitega „– Vt. ka” sõnaartikli lõpus viidatakse kõigile liitsõnalistele märksõnadele, mille põhikomponendiks on antud märksõna. Viitamisel on esitatud ainult liitsõna täiendkomponent. Näiteks: *ammaz ... – Vt. ka esi-, irvi-, leipä-, nagra-, piimä-, poro-, raut-, saha-, silmä-, sitt-, taka-, taku-, tšehs-, vahv-, viltši-*.

Peale selle viidatakse sama viite „– Vt. ka” vahendusel: a) häälikuliselt ja tähenduslikult üksteisele lähedastele märksõnadele; b) häälikuliselt lähedastele ja seejuures tähenduslikult kattuvatele märksõnadele (vt. 12.2). Näiteks:

- a) *ahasuz...* – Vt. ka *ahisuz.*
ahisuz... – Vt. ka *ahasuz.*
- b) *avollaa...* – Vt. ka *aavõlla, avallaa.*
(*aavõlla...* = *avollaa.*)
(*avallaa...* = *avollaa.*)

Mainitud viitamisjuhud võivad omavahel kombineeruda. Näiteks:

- azõ...* – Vt. ka *asu, asõ, azu.*
- asu...* – Vt. ka *azõ.*
(*asõ...* = *azõ.*)
(*azu...* = *azõ.*)

Viidatakse eeskätt siis, kui märksõnade foneetiline erinevus ilmneb enne sõna kuuju neljandat tähte. Kui sõnaartikli lõpus esineb ka liitsõnaviiteid (vt. ülalpool) siis antakse need esikohal ja neile järgnevad siin käsitletud viited (viite „– Vt. ka” kordamisega). Näiteks: *akkuna...* – Vt. ka *viilo-, ül'eez-*. – Vt. ka *ikkuna.*

15. VIIDEMÄRKSÕNAD

15.1. Viidemärksõnu esitatakse VKS-is võrdlemisi piiratult.

Sõna foneetiliste variantide puhul on viidete esitamisel üldiselt rakendatud mehaanilist printsiipi: viidemärksõnadena ei anta neid märksõnalise vormi variante, mille erinevus märksõnast algab alates sõnakuju neljandast tähest. (Eri tähekujude võrdsustamise kohta märksõnade alfabeetilises järjestuses vt. 2.) Näiteks ei esitata viidemärksõnu, nagu *ahnõz* vt. *ahnaz*, *draatva* vt. *dratva*. Kui aga sõnakujud erinevad märksõnast juba kolme esimese tähe osas, siis esitatakse vastavad viidemärksõnad. Näiieks: *õpõnõ* vt. *opõn*; *järvi* vt. *jarvi*; *helm*, *helm*, *helma* vt. *õlma*; *aabraz* vt. *abraz*; *goluboi* vt. *galuboi*; *hääilätä* vt. *hääilätä*. Viidemärksõnu ei moodustata märksõnalise vormi variantidest, mis viidemärksõnadena paikneksid vahetult antud märksõna ees või järel.

15.2. Teatud erijuhtudel esineb siiski kõrvalekaldumisi ülalkirjeldatud printsiibist.

15.2.1. Järgmistel varieerumisjuhtudel on viidemärksõnad jäetud esitamata, kuigi variantide erinevus võib alata juba teisest tähest: a) *k ~ tš* eesvokaali ees (vt. 6.1); b) gemineerumata konsonant ~ gemineerunud konsonant sõna 1. silbi lühikesse vokaali järel (vt. 6.2.2); c) pikk vokaal ~ diftongistunud pikk vokaal sõna 1. või 2. silbis (vt. 6.2.3). Seega ei esitata VKS-is viiteid, nagu *iki* vt. *itši*; *jõki* vt. *jõtši*; *appoo*, *appoo* vt. *apoo*; *juottaa* vt. *joottaa*; *apuo* vt. *apoo*.

15.2.2. Järgmistel sõnaalgulistelgi varieerumisjuhtudel (s. t. variandid erinevad üksteisest alates sõna esitähdest) on viidemärksõnad jäetud esitamata: a) vokaal ~ *h* + (sama) vokaal (vt. 6.1); b) *b*, *d*, *g ~ p*, *t*, *k* (vt. 6.1); c) *k ~ tš* eesvokaali ees (vt. 6.1); d) pikk vokaal ~ diftongistunud pikk vokaal (vt. 6.2.3).

Niisiis ei esitata viidemärksõnu, nagu *haisu* vt. *aisu*; *pobuli* vt. *bobuli*; *käsi* vt. *tšäsi*; *iespäi* vt. *eespäi*. Küll aga antakse vastavad rühmviited sõnade algusosade näol, välja arvatud viimase varieerumistüübi puhul. Näiteks: *ha-* vt. ka *a-*; *a-* vt. ka *ha-*; *he-* vt. ka *e-*; *e-* vt. ka *he-*; *b-* vt. ka *p-*; *p-* vt. ka *b-*; *ke-* vt. ka *tše-*; *tše-* vt. ka *ke-*

15.2.3. Kui aga mõned alajaotistes 15.2.1 või 15.2.2 loetletud varieerumistest on kombineerunud ühes ja samas sõnakujus, siis kuuluvad niisugused sõnakujud siiski viitamisele. Seega on antud näiteks viited viide *hauki* vt. *autši* (kuigi puudub viide *auki* vt. *autši*).

Eranditult kuuluvad viitamisele kõik kreevini murdes registreeritud sõnakujud, näit. *allah* vt. *alla*². Viidemärksõnata jäävad 18. saj. sõnaloendeist pärinevad sõnakujud, mis on antud originaalkirjaviisis (vt. 1.2).

15.3. Viidemärksõnadena esitatakse veel: a) sõnad, mis on kasutusel ainult liitsõnade põhisõnalise komponendina (liitsõnast antakse vastava viidemärksõna juures ainult täiendkomponent), näit. *ladvanõ*² vt. *vähä-*; *aikaa*³ vt. *ammu-*, *eellä-*, *eez-*, *enn-*, *entis-*, *kaugann-*, *saksan-*, *vanall-*, *vanan-*, *viimiz-*, *vähän-*, *üht-*; b) sporaadilisel liitumisel kujunenud noomeni ja posipositsiooni ühendid (mainitud

ühendeid iseseisva liitsõnalise märksõnana ei esitata. vt. 4.2), näit. *jää-nalta* vt. *nalta*; c) erandlike (singulari 1. või 2. pöörde vormis esitatud) verbiliste märksõnade alla koondatud singulari ja pluraali pöördevormid (vt. 5.3.2), näit. *eväb* vt. *en*; *elkaa* vt. *elä*; *emmäko* vt. *enjo*.

16. KIRJAVAHEMÄRKIDE JA SÜMBOLITE KASUTAMINE VKS-IS

16.1. Koolon : esineb:

- 1) varimärksõna järel (vt. 7.4);
- 2) varimuutevormi järel (vt. 8.4);
- 3) märksõna ja vastavate registreerimiskohaviidete (-lühendite) järel, kui märksõna tähendus jääb ebaselgeks (koolonile järgneb vahetult illustreeriv näitematerjal; vt. 12.3.1);
- 4) märksõna (või märksõnalise vormi variantide) ja vastavate registreerimiskohaviidete järel, kui märksõna ei ole väljaspool kindlat konteksti või sõnaühendit iseseisvalt tõlgitav (koolonile järgneb vahetult illustreeriv näitematerjal; vt. 12.3.2).

16.2. Koma , kasutatakse:

- 1) märksõna ja märksõnalise vormi variantide eraldamiseks märksõnale järgnevatest muutevormidest koos nende variantidega (vt. 8.1);
- 2) märksõna juurde kuuluvate muutevormide eraldamiseks üksteisest, eriti verbide puhul (vt. 8.1);
- 3) märksõna tõlgetes enam-vähem sünonüümsete tõlkesõnade eraldamiseks (üksteisest (vt. 12.1).

16.3. Semikoolonit ; kasutatakse:

- 1) märksõna tähendusvarjundite eristamiseks tõlkes (vt. 12.1);
- 2) illustreeriva näitematerjali eraldamiseks eelnevast märksõna tõlkest või nummerdatud tähendusüksuste tõlgetest (vt. 13.1);
- 3) illustreerivate näitelauseste või sõnaühendite eraldamiseks üksteisest (vt. 13.1).

16.4. Ümarsulgusid () kasutatakse:

- 1) registreerimiskohaviidete esitamisel märksõna (või märksõnalise vormi variantide) järel, kui vastavast külast või vastava autori materjalist on antud sõna küll registreeritud, kuid mitte märksõnavormis (vt. 10.2.1);
- 2) registreerimiskohaviidete esitamisel mõne märksõna juurde kuuluva teoreetiseeritud muutevormi variandi järel, kui selle variandi esitamine osutub vajalikuks, näiteks murrakuti või murrakusiseselt erinevate astmevaheldussuhete esiletoomiseks (vt. 8.3);
- 3) selgituste ja kommentaaride lisamisel märksõna eesti- ja/või venekeelsele tõlkele, eriti arhaisemide ja vahetuntud sõnade puhul (vt. 12.1);

4) sõnatähenduse originaalformuleeringu lisamisel (koos märgendiga „orig.:”) märksõna tõlkele või viimase esitamisel ainult originaalformuleeringus (vt. 12.1);

5) märksõna tõlke asendamisel sõna tähenduse selgitusega eesti ja/või vene keeles, kui märksõnale on raske leida otsesest tähenduslikku vastel (vt. 12.1);

6) autorilühendi ja leheküljenumbri esitamisel näitelause ja selle tõlke vahel (vt. 13.4);

7) täiendavate ja selgitavate sõnade või lausefragmentide lisamisel illustreeriva näitematerjali tõlkeile (vt. 13.3; vrd. 16.12 punkt 3).

16.5. Nurksulgusid [] kasutatakse: VKS-i koostajate poolsele märgendite „[?]”, „[sic!]”, „[< is]”, „[< sm]”, „[< e]” jne. ning korrektiivide esitamisel vadjakeelse materjali juures ja tõlgetes (vt. 9.1, 9.2, 12.4, 13.2, 13.3; vrd. 16.12 punkt 2, 16.14).

16.6. Küsimärki (nurksulgudes) [?] kasutatakse sõnaartikli vormistikuosas, kui on põhjust kahelda mõne sõnakuju reaalsuses või kirjapaneku täpsuses, vajaduse korral ka märksõna tõlkes ning illustreeriva näitematerjali ja selle tõlgete osas. Märksõna vormistikuosas või näitematerjalis esinevate ebatavaliste, süsteemist kõrvalekalduvate registreeringute puhul võidakse kasutada ka märgendit „[sic!]” (vt. 9.1, 12.4, 13.2, 13.3).

16.7. Kaldkriipsu / kasutatakse sõnakujude lühendamisel sõnaartikli vormistikuosas ning märksõna venekeelses tõlkes (vt. 11; vrd. 16.8 punkt 3).

16.8. Sidekriipsu - kasutatakse (või säilitatakse):

1) vadjakeelse liitsõna komponentide vahel, kui sidekriips esineb juba allikmaterjalil (vt. 4.1);

2) O. A. F. Mustoneni ainestikust pärinevate vadja sõnatüvede lõpus, nagu need originaalis on autori poolt esitatud (vt. 8.2.3);

3) sõnakujude lühendamisel sõnaartikli vormistikuosas, samuti märksõna venekeelses tõlkes (vt. 11; vrd. 16.7);

4) liitsõna põhi- või täiendkomponendi kordamise vältimiseks eestikeelsetes tõlgetes (vt. 11);

5) liitsõna põhikomponendi kordamise vältimiseks liitsõnaviiteis sõnaartikli lõpus (vt. 14) ja viidemärksõnalises viites (vt. 15.3), samuti sõna lõpuosa ärajätisel nn. rühmviidemärksõnade puhul (vt. 15.2.2).

16.9. Mõttekriipsu – kasutatakse jutumärkide asemel dialoogi edasiandmisel nii vadjakeelses tekstis kui ka selle eestikeelses tõlkes (vt. 13.2).

16.10. Kaht järjestikust punkti .. kasutatakse näitematerjalil juhul, kui VKS-i koostajate poolt on originaalmaterjalist tehtud kärpeid antud märksõna seisukohalt ebaoluliste lauselõikude arvel (vt. 13.2).

16.11. Ruut ■ eraldab muust näitematerjalist:

1) idiomaatilist (fraseoloogilist) laadi väljendeid, millest kui tervikust sõltumatult ei ole sõna tähendus selgesti defineeritav ja mis enamasti ei seostu kindlalt ühegi nummerdatud tähendusega sõnaartiklis (vt. 13.1);

2) noomeni ja postpositsiooni sporaadilise liitumise ning muidki erandliku sõnakasutuse juhtusid (vt. 4.2, 13.1).

16.12. Võrdusmärki = kasutatakse:

1) sõnatõlke kordamise vältimiseks tähestikulises järjestuses suhteliselt lähetikku paiknevate märksõnade puhul, mille tähendus on identne: võrdusmärgi järel antakse märksõna, mille tähendus vastab ka antud märksõna tähendusele (vt. 12.2);

2) korrektiivide esitamisel üksikute segavalt vigaste originaalkirjapanekute puhul illustreerivas näitematerjalis: vigasele vormile lisatakse nurksulgudes võrdusmärgi järel tõenäoline õige sõnavorm (vt. 13.2);

3) selgitavate sõnade või lausefragmentide lisamisel (ümarsulgudes) näitelause sõnasõnalistele tõlgetele (vt. 13.3).

16.13. Noolega ← (koos eelneva grammatilise märgendiga või ilma selleta) osutatakse tuletiste puhul (märksõna tõlke esitamise asemel) tuletise alussõnale (vt. 12.2).

16.14. Noolega < (nurksulgudes koos järgneva keelelühendiga) viidatakse märksõna vormistikuosas lähisugukeelele, millest antud sõnakuju võib olla laenu-
nud (kahtluse korral on keelelühendile lisatud küsimärk; vt. 9.2; vrd. 16.5).

16.15. Tildet ~ kasutatakse:

1) niisuguse märksõna ja märksõnalise vormi variandi (või variantide) ühendamisel, mille registreerimiskoht on sama (vt. 10.3);

2) niisuguse märksõna juurde kuuluva muutevormi ja selle variandi (või variantide) ühendamisel, mille registreerimiskoht on sama (vt. 10.3);

3) kattuva tähendusega sõnaühendite ühendamisel sõnaartikli näitematerjali osas (vt. 13.3; erinevale registreerimiskohtade korral on iga sõnaühendi ees vastav registreerimiskohaviide).